Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent : et vanus est qui servit Deo : et, quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus, et ambulavimus tristes coram Domino exercituum (*Sap.* II, *in fin.*)? Et adversum eorum verba temeraria locuti sunt timentes Deum, et unusquisque cum suo proximo contulerunt ea quæ ad timorem Dei pertinent : attendit Dominus et audivit, et scriptus est liber monumenti his qui timent Dominum, et cogitant nomen ejus, et cum dies venerit, habere se eos in peculium pollicetur, et parcere eis sicut parcit homo filio suo servienti sibi, pleniusque inculcat, et dicit : *Ecce dies veniet*, id est, dies judicii, quæ sanctis lux erit, et peccatoribus tenebræ ; et ipsa dies erit succensa quasi caminus, sive clibanus, ut omnes impii vertantur in stipulam, et camini crementur ardoribus. Cumque eos inflammaverit atque combusserit non relinquet in eis ullam radicem et germen malitiæ. Hoc de impiis qui in die judicii sint passuri. Econtrario dicitur quid timentibus nomen Dei eveniet : *Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ :* qui [*Al.* quia] vera omnia judicabit : et nec bona nec mala, nec virtutes, nec vitia latere patietur. Et sanitas erit in pennis ejus, ut sanatos per pœnitentiam portet in humeris suis, juxta id quod in Deuteronomio scriptum est : *Expandens alas suas suscepit eos, et in humeris suis portavit illos* (*Deut.* XXII, 11). Tunc egredientur qui nunc sæculo quasi carcere sunt inclusi, et salient quasi vituli de armento, sive quasi vituli de vinculis liberati. Unde Apostolus dicit : *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* (*Philip.* I, 23), ut egrediatur et saliat sicut vitulus de vinculis liberatus, et sicut victima Domini. Nec hoc lætitiæ fine contentus, est ; sed calcabit impios, cum fuerint cinis. Unde et ad justos fit imprecatio : *Deus autem conterat* [Al. *conteret*] *Satanam sub pedibus vestris velociter* (*Rom.* XVI, 20). Abraham locutus est ad Dominum, comparatione divinæ **984** majestatis cinerem esse se sentiens : *Ego sum terra et cinis* (*Gen.* XVIII, 27) ; et propterea videbit solem justitiæ, et requiescet inter medios ejus cleros, atque ipso portante ad cœlestia sublevabitur. Qui vero per superbiam dixit : *Ponam super sidera sedem meam, ero similis Altissimo* (*Isai.* XIV, 13), deducetur in terram, et erit quasi cinis sub sanctorum pedibus, cum dies Domini advenerit judicantis.

(Vers. 4.) *Mementote legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Oreb, ad omnem Israel præcepta et judicia.* (*a*) LXX similiter. Justa meritorum in futuro erit retributio, quando superborum radicem, et germen devorans flamma consumet et comburet, et timentibus Dominum orietur sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. Igitur nementote legis Moysi servi mei, quam ei dedi in monte Oreeb, qui est Sina, ad omnem Israel præcepta et judicia. Dicente autem Apostolo : *Scimus quia lex spiritualis est* (*Rom.* VII, 14) : et beato David : *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (*Ps.* CXVIII, 18) : et quia spiritualiter omnes cœleste manna comedebant, et universus populus Israel de eadem spirituali, et sequente eos bibebant petra, petra autem erat Christus (I *Cor.* X,, 3, 4) : qui credunt in Christo, spiritualiter debent legis præcepta servare, quæ dedit in OREB (הרב), quod interpretatur, *siccitas*, per quam omnium vitiorum humor excoquitur, et ad radios solis justitiæ, libidinis rheuma siccatur. Locutus est autem Dominus ad universum Israel, qui sensu cernit Deum, et de quibus in Evangelio dicitur : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matt.* V, 8).

(Vers. 5, 6.) *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus et horribilis : et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum : ne forte veniam et percutiam terram anathemate.* LXX : *Ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magna et illustris : qui convertet cor patris ad filium, et cor hominis ad proximum suum ; ne forte veniens percutiam terram penitus.* Post Moysen (cujus mandata (*b*) spiritualiter docuimus esse servanda) Eliam dicit esse mittendum : in Moyse, Legem, in Elia, **985** prophetiam significans, dicente Abraham ad quemdam divitem purpuratum : *Habent Moysen et prophetas, illos audiant* (*Luc.* XVI, 29). Et Dominus atque Salvator transfiguratus in monte, loquentes secum habebat Moysen et Eliam in candidis vestibus, qui et dicebant ei quæ passurus esset in Jerusalem (*Marc.* IX) : Lex enim et omnis prophetarum chorus Christi prædicat passionem. Igitur antequam veniat dies judicii, et percutiat Dominus terram anathemate, sive omnino, vel subito, ut LXX transtulerunt : hoc enim significat ἀρδὴν, mittet Dominus in Elia (qui interpretatur, *Deus meus*, et est de oppido Thesbi, quod *conversionem, et pœnitentiam* sonat) omnem prophetarum chorum, qui convertat cor patrum ad filios, Abraham, videlicet Isaac et Jacob, et omnium patriarcharum, ut credant posteri eorum in Dominum Salvatorem, in quem et illi crediderunt : *Abraham enim vidit diem Domini, et lætatus est* (*Joan.* VIII, 56) sive cor patris ad filium, id est, **986** cor Dei ad omnem, qui spiritum adoptionis acceperit. Et cor filiorum ad patres eorum, ut Judæi et Christiani, qui nunc inter se discrepant, pari in Christum religione consentiant. Unde dicitur ad apostolos, qui seminarium in toto orbe Evangelii sententiæ assertores facit, qui Moysen et Eliam duos in die Domini designatos testes futuros, et cum Antichristo pugnaturos, interpretantur. Notum vero plerosque alios Patres de Elia et Enoch intelligere. Hic interim *specialiter*, haud bene pro *spiritualiter* legit.

(*a*) Verba. *LXX similiter*, quæ passim alibi, hic quoque mss. codicum suppetiis, ut pote necessaria, suffecimus.

(*b*) Gerohus duodecimi sæculi scriptor, in lib. *de corrupto Ecclesiæ statu*, a Balusio editus in Miscell. ex hoc Hieronymi testimonio quod ad finem usque libri recitat, S. Doctorem inter præcipuos illius

prodiderunt : *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii* (*Ps.* XLIV, 17). Si enim Elias non cor patrum ad filios ante converterit, et cor filiorum ad patres eorum, cum venerit dies magnus et horribilis (magnus sanctis, horribilis peccatoribus), percutiet verus et justus judex, non cœlum, nec eos qui versantur in cœlo : sed terram anathemate, qui faciunt opera terrena. Judæi, et judaizantes hæretici ante ἠλειμμένον suum Eliam putant esse venturum, et restituturum omnia. Unde et Christo in Evangelio proponitur quæstio : *Quid quod Pharisæi dicunt, quod Elias venturus est?* Quibus ille respondit : *Elias quidem veniet, et si creditis, jam venit* (*Mar.* IX, 10, 12), in Elia Joannem intelligens.

ERUDITIONIS HIERONYMIANÆ

DEFENSIO

ADVERSUS J. CLERICUM,

A DOMNO JOANNE MARTIANÆO ELUCUBRATA,

ET COMMENTARIIS IN PROPHETAS SUBJUNCTA.

ADMONITIO.

Innocentiæ defensio, ut ait egregius orator, sæpe multorum improbitate interclusa respirat; neque veritas valet apud plures, cum ex omni loco repulsa vi et gratia, locum ubi consistat, reperire non potest. Hæc ego nequaquam pertimui incommoda, doctoris maximi nunc causam dicturus adversus Joannem Clericum, apertum Ecclesiæ Catholicæ hostem, sanctorum Patrum contemptorem, Christi Dei latentem inimicum, infensumque litteratis omnibus. Quem enim eruditorum et maxime fidelium non moveant convicia Quæstionum Hieronymianarum quibus vir imperitissimus errore tumens hæretico insectatus est sanctum, et immortale illud ingenium? Quis ferat diutius virum summum impune lædi ab infimo clerico; atque interpretem sacrorum Bibliorum suis numeris absolutum contemni procaciter ab inverecundo et sophista verboso? Hoc sane nec animo Catonis mihi ferendum est, nec Ciceronis stomacho, quippe nihil antiquius quam ut nomen Hieronymi summo semper in honore sit; neque alicujus imperitiæ subeat notam propter hominem, qui inepte Minervam docet. Tantæ igitur causæ cum summa voluntate, et exspectatione quamplurium sodalium et omnium bonorum actor accedo, non ut augeam invidiam scriptoris hæretici vita atque libris omnium jam opinione damnati; sed ut succurram Hieronymianæ laudi et existimationi quam omnibus ex partibus violare ac corrumpere pertentavit loquax ille criticus. Equidem, ut de me confitear, cum multæ mihi a Joanne Clerico calumniæ et in illis insidiæ factæ sint : nunquam tamen neque tantum me exspectatio accusationis meæ et judicium Eruditorum potest commovere, quantium istius nefariæ expostulationes, rixæ, calumniæ et insidiæ, quas uno tempore Hieronymo et Operum ejusdem editioni nostræ novæ facere conatur. Verum hoc nobis percommode cadit, quod cum incredibili ejus audacia singularis stultitia conjuncta est. Nam ut apertus in oppugnanda summorum virorum (Origenem dico et Hieronymum) existimatione fuit; sic in spe faciendi miraculum sui et admirationem obtinendi perspicua sua consilia, conatusque omnibus fecit. Neque vero antiquorum studia et eruditionem pro nihilo duxisse contentus, audet insuper imperatorem tuendæ in republica litteraria libertati publicæ seipsum præficere. « Videor mihi, inquit non meam, aut aliorum, qui nominatim lacessiti sunt; sed non exiguæ, nec spernendæ partis humani generis causam dicere. Aguntur enim hic jura naturæ humanæ, agitur communis totius reipublicæ litterariæ libertas; quæ violantur atque opprimuntur ab iis qui ab aliquot sæculis contendunt a litterarum studiosis nullo modo posse in dubium revocari quod sanxerunt consensus et auctoritas priorum ætatum, » etc. *Quæst.* 3 *pag.* 46.

Ad decutiendum itaque jactantiam et arrogantiam ficti hujusmodi vindicis libertatis, mendacia ejus imperitiamque in medium profero: etsi enim ipsum numquam animi sui pœniteat, ego saltem evertam hac defensione rationes ejus, et opinionem falsam eruditionis quam copia librorum editorum sibi fecit apud multos imperitos. Postquam vero nomen sapientis ac eruditi assertum fuerit Hieronymo; pedem iterum conferam cum critico nostro, ut doceam eum omnino fuisse destitutum judicio, fide, diligentia et scientia in oppugnanda editione nostra Parisina operum S. doctoris.

CAPUT PRIMUM.

De absoluta Hieronymi eruditione, deque imperitia singulari Joannis Clerici.

Quod erat optandum maxime ad confirmandam omni ratione eruditionem linguarum Græcæ, Latinæ et Hebraicæ in S. Hieronymo, id non humano consilio, sed prope divinitus datum atque oblatum hoc tempore nobis videtur. Inveteravit enim jam opinio Ecclesiæ Dei perniciosa apud simplices quosdam catholicos ac linguarum Orientalium rudes imperitosque. Hieronymum ex sese non satis calluisse sermonem Græcum vel Hebraicum, sed semper Græcis et Judæis usum esse familiarissime interpretibus quorum ope ex parte didicerat ipsorum idiomata, et ea quæ in commentariis suis, præsentibus amicis et posteris, nobis tradere curavit. Indoctam hujusmodi opinionem et iniquam suspicionem ex hominum animo evellere tentaveram annotationibus quamplurimis et commentario singulari in librum Hebraicorum Nominum; sed nunc Joannes Clericus, vir et oratione insuavis et minime moderatus, officium meum vehementius et studium etiam fregit quodammodo: spoliavit enim disputationem nostram suo decore, imbecillamque reddere speravit, quod præfracte negare ausus sit perfectam fuisse in Hieronymo linguarum peritiam. Adduco itaque hominem cum suis quæstionibus Hieronymianis, in quo reconciliare existimationem Hieronymi si forte amissam, redire in gratiam cum studiosis amicis, satisfacere possum æmulis atque benevolis. De quo si lectores prudentes severe, religioseque judicaverint, auctoritas eruditionis absolutæ, quæ in Hieronymo remanere debet, hærebit : imperitiæ autem argumenta et indicia in Clerico nostro perpetuum defixa manebunt.

§ 1. *De Græca eruditione S. Hieronymi.*

Sermonis Græcorum notitiam invidet Hieronymo Joannes Clericus, propter nonnulla verba Chronici, et libri Locorum Eusebiani, quæ, quamvis minime obscura, evertit Hieronymus interpretatione sua, non Latine convertit; si hoc concedimus nauseanti stomacho clericorum, et Josepho Scaligero petulanter et præter decorum insultanti cæteris omnibus scriptoribus. Sed pergamus ad argumenta quibus summi viri illi Hieronymum impugnant, et linguæ Græcæ peritiam in eo mediocrem, vel nullam fuisse contendunt.

1. « Ne inquirenda sint, inquit Clericus, neve ab iis qui non quærerent, incredibilia videantur quæ sunt nobis dicenda, nonnulla hic subjiciemus exempla, nam omnia colligere longum esset; sed ea seligemus, ex quibus manifesta liquebit, non esse temerere fidendum *Hieronymo* Græca vertenti. *Sane*, inquit, *Scaliger, si quis hodie ita, ut fecit* Hieronymus, *Græca verteret, non dico ab alienis, sed ut Actæon a suis canibus mordicus discerperetur.* Nos particulatim proferemus aliquot periodos prooemii Eusebianiin Chronicum Canonem, subjecta versione *Scaligeri*

deinde *Hieronymi*, ut possint inter se conferri: Μωϋσέα γένος Ἑβραίων προφητῶν ἁπάντων πρότον ἀμφ' τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν... ἀμφὶ τε τῆς τῶν ἐθνῶν δι' αὐτοῦ εὐθυγνωσίας χρησμοὺς καὶ λόγια θεία γραφῇ παραδεδωκότα, etc. Hoc est interprete Scaligero: *Mosen genere Hebræum, qui prophetarum omnium primus de Salvatore nostro, de Christo, inquam, et de ea quam gentes per eum adeptæ sunt, Dei cognitione, valicinia et oracula divino scripto tradidit, etc.* Audiamus nunc Hieronymum: *Moysem gentis Hebrææ, qui primus omnium prophetarum, ante adventum Domini Salvatoris, divinas leges sacris litteris explicavit. Temporibus Inachi fuisse, eruditissimi viri tradiderunt*, etc. Nulla fuit ratio *Hieronymo* mutandi sensum verborum ἀμφὶ τοῦ, etc. παραδεδωκότα, nisi quod ea non satis intelligeret, nam non paulo melior est sensus Eusebii, et facile potuit eleganter Latine exprimi; ita ut nullus supersit locus excusationi *Hieronymi*, petitæ ex dissimilitudine linguarum. Nec paraphrasin habet verborum *Eusebii*, sed alium sensum, eumque, ut dixi, cum Eusebiano minime conferendum. » Ita Joannes Clericus. Quæst. 3, pag. 52 et seqq.

Quod in isthac objectione observat post Scaligerum Joannes Clericus, in se expletum improbantes voluerunt ambo illi critici; ab eis enim, ut Actæon a suis canibus, mordicus discerpitur Hieronymus, qui iniquos objurgatores vocat canes suos: *Quapropter audiant*, inquit, *canes mei*. Præf. in Job. Et præfatione in translationem suam Latinam Eusebii Chronicorum: *Nec ignoro, multos fore qui, solita libidine detrahendi omnibus, quod vilare non potest nisi qui omnino nihil scripsit, huic voluimi genuinum dentem infigant*, etc. Calumniantur itaque Scaliger et Clericus Hieronymum interpretem prœmii Eusebiani in Chronicu Canonem, et ejus translationem arguunt; quia non attendunt hoc loco mutatum fuisse in meliorem sensum Eusebii contextum, et sublatam vel contradictionem, vel ambiguitatem verborum Græcorum, quæ manifesta nobis esset et explorata, si Latina translatio pure fuisset litteralis. *Mosem* dicit Eusebius, *primum prophetarum omnium, qui de Christo et gentium vocatione oracula divina tradiderit*: quæ sententia videtur profecto contraria iis quæ de Abraham dicuntur et patriarcha Jacob cum in priore, tum in posteriore libro Chronicorum. Nam de Abrahamo scriptum legimus: *Primo omnium prophetarum ei verbum Dei, cum in figura apparuisset humana, vocationem gentium pollicetur, quam in nostrum tempus sermo Christi deduxit ad finem per Evangelicam in omnes gentes prædicationem*. De Jacob autem idem Eusebius dicit: *Jacob centesimo quadragesimo septimo ætatis suæ anno diem obiit, prophetans de Christo et de vocatione gentium*. Si Abraham primus est omnium prophetarum, et Jacob ante Moysem prophetavit, sive divina edidit oracula de Christo Domino ac gentium per eum vocatione; quomodo sibi constans est Eusebius, docens Mosem primum esse prophetarum omnium, qui de Salvatore et Evangelica prædicatione oracula et vaticinia tradidit? Possumus equidem hac exceptione Eusebium, excusatum dimittere, quod dixerit hæc a Mose *scripto* fuisse tradita; at simplex lector, nescius illius exceptionis faciendæ: multa deprehendet in recitatis testimoniis sibi contraria nec satis cohærentia. Commodius igitur locum mutavit Hieronymus, non interpretis, sed scriptoris functus officio, ut Mosem Judæorum legislatorem suo proprio vocabulo nominaret, dicens: *Moysen gentis Hebrææ, qui primus omnium prophetarum, ante adventum Domini Salvatoris, divinas leges sacris litteris explicavit, Inachi fuisse temporibus, eruditissimi veri tradiderunt*. Hæc sane ex judicio, non æmulationis studio, aut ex odii præsumptione expendere debuit Joannes Clericus, ne diceretur ei: *Unde putabam bene mereri de Latinis meis, et nostrum ad discendum animos concitare; inde in culpam vocor*. Verum ut ad compendium responsionis veniam, per necessaria fuit ratio *Hieronymo* mutandi sensum verborum ἀμφὶ τοῦ, etc., quæ quia perfecte intelligebat, noluit in Latinum sermonem convertere. Unde nulli vs superest locus calumniæ *Clerici* petitæ ex dissimilitudine Græcorum verborum Eusebii, et Latinorum Hieronymi, cum prudenti lectori compertum sit Græca fuisse mutata, ut sensus commodus et dilucidior inveniretur in Latina interpretatione, qui obscurus et ambiguus habebatur in origine Græca.

II. « Sequuntur hæc apud Eusebium, juquit Joan Clericus *In præsenti quidem opere, temporibus in unum collatis, omnorum uniuscujusque gentis numeris invicem ex adverso inter se oppositis Chronici Canonis opus confeci*, Χρονικοῦ Κανόνος σύνταξιν ἐποιησάμην. Legamus nunc *Hieronymum* qui multo obscurius, nec tam Latine, dum hæc verba interpretatur, ne sensum quidem eorum reddidit: *In præsenti autem stylo eadem tempora contra se invicem ponens, et singularum gentium annos dinumerans, ut quid cuique coætaneum fuit ita curioso ordine coaptavi*. Videtur credidisse σύνταξιν esse *ordinem*, cum sit idem ac σύνταγμα, et hoc opus significet; pro cujus titulo quamquam maluisset dicere *curiosum ordinem*, si Græca verba assecutus esset; at *certe*, ut habet *Scaliger* in hunc locum, *non intellexit*. »

Non potuit Criticus noster manifestius imperitiam suam prodere, quam cum illam Scaligerianæ tamquam pedissequam adjunxit. Volunt illi Hieronymum non intellexisse Eusebium, quia ipsimet nec Græca Eusebii, nec Latina Hieronymi intelligere studuerunt. Quid enim apud eruditos atque studiosos lectores aliud esse potest *Canon Chronicus* Eusebii, quam *series temporum contra se positorum*, et *curiosus ordo* regnorum ex adverso inter se oppositorum, ut *quid cuique coætaneum fuerit* uno intuitu percipiatur? Perfectissime ergo interpretatur Hieronymus, et pura Latinitate donat verba Græca Eusebii, dicens: *In præsenti autem (a) stylo, eadem tempora contra se invicem ponens... curioso ordine coaptavi*. Stylum vocat *Canonem Chronicum*, quia per *stylos*, id est, *columnas*, liber hic est *dispositus*, et curioso ordine coagmentatus, sive *apta dispositione temporum descriptus*. Non igitur pro titulo Canonis Chronici voluit dicere *curiosum ordinem*, ut falso objicit calumniator Clericus: sed *Chronici Canonis syntaxim*, interpretatur *seriem* et *ordinem curiosum temporum* per columnas *contra se invicem positorum*. Pudeat proinde pedissequum Scaligeri et alienæ et propriæ imperitiæ, qui sibi passus est persuaderi σύνταξιν et σύνταγμα non significare *seriem* rerum in unum collatarum, *ordinem*, *compositionem*, sive etiam *in classes distributionem*. Quod perinde est ac si dicerem *Canonem*, ut facile mihi concedent qui Græce sciat atque Latine.

III. Ne quid prætermittam eorum quæ objiciuntur a Clerico, meminisse juvat quæstionis hujusmodi positæ numero 6, pag. 54, « Sed quare verba. *Ego autem, qui nihil prius habeo veritate, rem accuratius investigare decrevi*; quare, inquam, hæc verba vertit: *Quæ cum ita se habeant, necessarium duxi veritatem diligentius persequi?* Nam falsum est *Eusebium* concedere *Porphyrio* rem *ita se habere*, etc. »

Si hujus quæstionis expectasset explicationem ab aliquo Hieronymi lectore studioso, nunquam tam aperte ineptire potuisset Clericus noster, ut putaret Eusebium Latinum concedere Porphyrio, *Semiramidem fuisse post Mosem*; *atque eumdem Mosem annis pene 850 Trojano bello senioren habendum*. Verba *quæ cum ita se habeant*, non ad Porphyrii opinionem referenda sunt, sed ad dissonantes sententias Christianorum et ethnicorum de Mosis ætate et antiquitate, ut sit sensus: quæ cum ita se habeant, et diversæ sint eorum sententiæ, *necessarium duxi diligentius veritatem persequi*, sive *rem accuratius investigare decrevi*. Hunc sensum habet Eusebius tum apud se, tum apud Hieronymum ejusdem interpretem: alienum vero atque absurdissimum apud Hieronymi criticos sycophantas Scaligerum et Clericum.

IV. Sequentia verba non minus depravata contendit Clericus: « *Cum autem apud Hebræos, diversos temporum observassem editiones, alteram quidem redundantem, alteram vero deficientem, hunc secutus sum. Nihilominus et sic quoque Hebræorum progenitorem Israelem, a quo Judææ gentis duodecim tribus Israelis nomine censentur, Inacho quem primum Argis regnasse Græci prodiderunt, tempore æquadem fuisse reperi*. Pro quibus hæc habet *Hieronymus* a mente *Eusebii* aliena, nec perspicinitate, aut elegantia aut etiam ipsa re laudanda: *Neque me fugit in Hebræis codicibus dissonantes ætatum annos inveniri, plusque vel minus, prout interpretibus visum est, lectitari; sequendumque illud potius, quod exemplariorum multitudo in fidem traxit. Verum utcumque quis volet, computet, et reperiet Inachi temporibus quem primum Argis regnasse aiunt, Patriarcham fuisse Israelem, a quo duodecim Judæorum tribus Israelis vocabulum sortitæ sunt*. Recte animadvertit *Scaliger*, neque tale quidquam scriptum ab Eusebio, neque eam ejus fuisse mentem. Hoc nimirum volebat episcopus Cæsariensis, in sacris Judæorum libris, duplicem annorum rationem inveniri: alteram longiorem, quæ est LXX interpretum; alteram breviorem, quæ Codicum Hebræorum ejus ævi fuit, et quam licuit *Eusebio*, præsertim ex *Aquila*, *Symmacho*, et *Theodotione*, cognoscere. Se vero hanc posteriorem secutum; nec tamen ex hoc calculo Inachum esse antiquiorem Israele. Est quidem hic paralogismus, ut animadvertit *Scaliger*, sed est eodem *enim dixerat ante Euseb.*, ἐν μὲν τῇ πρὸ πάντος σύνταξει, *Hieronymus vertit in priori libello*.

(a) *Rectius tamen esset* stylis *plurium numero. Sic paulo post* σύνταξιν *penes Eusebium significare* librum *nullum dubium erit ei, qui secum ipso Hieronymum conferat*: *ubi*

ratiocinatio *Hieronymi*, qui vult, quemcumque calculum sequamur, rem eamdem constare. Præterea reliqua omnia sunt inania. »

In quo sit Eusebii paralogismus ego nullus video; in quo sit Hieronymi pejor ratiocinatio, nec video, nec videre possum, si sapio. Volebat Eusebius in sacris Hebræorum codicibus dissonantes ætatum invenire numeros: longiorem apud LXX, breviorem in fonte Hebraico; se vero minorem hanc summam secutum; nec tamen ex hoc calculo breviori *Inachum* esse antiquiorem *Israele*, a quo duodecim Judæorum tribus *Israelis* vocabulum sortitæ sunt. Quid in verbis Latinis Hieronymi alienum ab hac mente Eusebii vel illi contrarium reperiri possit nequaquam intelligo. Quamvis enim Græca ad verbum non fuerit interpretatus Hieronymus, et de suo nonnulla addiderit, nihil tamen scripsit contra mentem Eusebii; quia discrepantes fatetur in sacris Hebræorum libris annorum summas et numeros; nec breviorem calculum respuit quem secutus est Eusebius: sed juxta ejusdem mentem Inacho æqualem facit Jacob patriarcham. Hæc facile animadvertere potuisset Clericus noster, nisi pingui Minerva fuisset præpeditus, et calumnias calumniis cumulare voluisset.

V. Quod addunt ex eodem Proœmio redarguentes constanter Hieronymum, quia dixerit *manifestum esse* Semiramidem et Abrahamum contemporales fuisse, putant nobis approbare hoc argumento: « Male *manifestum* dicitur quod ad Eusebium usque nemo prodiderat, nemo crediderat, nondum probatum fuerat, nondum concessum. »

Quasi vero probatione indigeant quæ a nemine negantur, et multa per se non manifesta sint in Historiæ monumentis, quæ ex sola lectione fidem obtinent. Manifestum erat igitur historica fide, et comparatione diversorum monumentorum historicorum, tum Hebræorum, tum cæterarum gentium, Semiramidem et Abrahamum genere Chaldæum eadem ætate vixisse, et celebres exstitisse.

VI. « Hæc satis superque essent, inquit Clericus, si res nobis esset cum hominibus, qui tam severi essent censores dudum mortuorum, quam sunt iniqui judices viventium. Sed horum causa, subjiciemus adhuc unicum locum ex Chronico, ad Num. 1250, in quo versio *Hieronymi* est a duobus summis criticis merito castigata, ubi de Poeta, qui non amplius exstat: *Arctinus*, inquit, *qui Æthiopidam composuit, et Ilii Persin*. Est in Græco Ἰλίου Πέρσιν, hoc est, *Trojæ excidium*, ut ostendit *Jos. Scaliger*. Quare ita debuit verti; sed vocem rariorem Πέρσιν non intellexit *Hieronymus*. Vide et *Claudium Salmasium*, pag. 600. Exercit. Plinianarum Ed. Ultrajectinæ. »

Quid est, quæso, calumniari et desipere, si hoc non est? Asserit Clericus versionem Hieronymi, scilicet *Ilii Persin*, a summo critico Jos. Scaligero merito castigatam ad Num. 1250. Jam vero locum recitatum revolvens, hæc tantummodo lego apud Scaligerum: « *Et Ilii Persin*. Ἰλίου Πέρσις idem, quod Ἰλίου ἅλωσις. » In cæteris, quæ numero 1250 dicuntur, altum de Hieronymo et ejus versione silentium. In manifestissimo itaque mendacio hic deprehendimus calumniatorem Clericum, et deinde in triplici imperitia, quæ profecto veniam non meretur apud eos etiam, qui ei parcere maxime student. Somniavit ergo primum vocem Πέρσις, quæ significat *excidium* et *eversionem*, esse vocem *rariorem*; cum ipsa hæc vox reperiatur in Lexico Scapulæ puerorum manibus trito, et usitata consuetudine recepto. Ignoravit secundo Clericus noster antiquorum Scriptorum morem, quo voces Græcas usurpabant sæpius in opusculorum inscriptione, sicut Varro secundo Rerum rusticarum: *Sed bono animo es*, inquit, *non minus satisfaciam tibi, quam qui* Bugoniam *scripsit*. Sciebat haud dubie eruditissimus Varro Βουγόνους et Βουγενεῖς, *apes* dictas a poetis; *Bugoniam* tamen Latine non expressit, quia apud eruditos homines usitatiora erant in librorum epigraphis propria nomina Græca, quam Latina translata. Hunc morem secutus Hieronymus in Græcorum opusculis propria inscribit nomina, *Ilii Persin*: περὶ Ἀρχῶν *Origenis*; *De visione* τετρακτύων, et sexcenta his similia quæ nemo, præter Clericum, ignorare et calumniari potuit. Tertium denique imperitiæ Clericanæ argumentum sumitur ex eodem Eusebii proœmio, e quo calumniandi sumpsit exordium ipse Joannes Clericus; nam manifestum nobis est et exploratum, intellexisse Hieronymum vocem Græcam Πέρσιν, eique congruam aptasse versionem Latinam, cum hoc modo sit interpretatus in proœmio Eusebiano in Chronicum Canonem: *Post quos facta est Trojanæ urbis eversio, quam Homerus longo sequitur intervallo*. Hic igitur, Ἰλίου, intelligit *Trojæ excidium*, seu *eversionem*; uti supra Πέρσις μέχρι τῆς Ἰλίου ἁλώσεως, in linguam nostram vertiat, *usque ad Trojæ captivitatem*. Pudeat proinde amicum, et laudatorem quemcumque critici nostri Clerici, tanta in eo imperitiam non deprehendisse, nec Doctoris Hieronymi causam intrepide contra eumdem hæreticum suscepisse defendendam.

Præter jam recensita atque confutata, nihil aliud objicere potuit Clericus e duobus libris Chronicorum Eusebii, ut ostenderet Hieronymum linguam Græcæ fuisse imperitum. Unde conjicere nobis licet summam hujus idiomatis peritiam adeptum esse sanctum Doctorem, quippe qui a reprehensoribus suis in nullo fuerit errato deprehensus. Cætera porro a pagina 59 usque ad paginam 63, cum sint meræ calumniæ Clerici verbis diffluentis, risu a nobis excipiuntur, quia nihil illa infantius dum ait pag. 62: « Sunt qui suspicari queant eum, callida excusatione, imperitiæ peccata in festinationem voluisse conjici. Certe si verum dicere velimus, non abhorret ea ars ab ingenio *Hieronymi*, quod totum fuit ad jactantiam et dissimulationem compositum. » Quod cum sit stomachose ac proterve scriptum a Clerico, aliis illud indigeant, aliis ridiculum videbitur. Ridicular iis, qui istius Criticam in veri tuitione, in testimoniorum fide, in difficultatum probatione, non in perpetuitate calumniæ positam arbitrabantur: indigeant iis, qui altius perspiciunt, et Quæstiones Hieronymianas ad fidem Ecclesiæ corrumpendam spectare non dubitant. Sed pergamus ad reliqua, quæ proprio marte sic explere voluit Clericus.

VII. « Quod si quis tamen putet lapsum fortasse esse festinatione, in eo libro convertendo, *Hieronymum*, suscipiat in se laborem conferendi cum Græcis versionem Latinam libri alterius ejusdem *Eusebii*, de Situ et Nominibus Locorum Hebraicorum, videbitque passim Bethlehemitam Solitarium majoris peritiæ aut diligentiæ in eo opere specimina non edidisse. 1° Ad primam vocem *Ararat*, dixerat *Eusebius*, *ferri adhuc monstrari in montibus Armenia reliquias arcæ*, λείψανα τῆς κιβωτοῦ hoc est reliquias ligni, ut liquet manifesto ex mediis ac postremis paragraphi verbis. Quare ergo Hieronymus vertit *vestigia*, voce incommoda et obscura? Quare postea *monumenta*, ac tandem simpliciter *ligna*? Quæ ratio fuit obscurius loquendi, cum clara vox suppeteret? 2° Ipse *Martianæus* notavit συνευνοχεῖσθαι male verti paulo post *gaudere*, cum sit *epulari* cum aliquo. Sed Hieronymus rationem habuit etymologiæ ab εὖ et ἔχειν, *bene habere*, quæ ratio interpretandi fallacissima est, nec hominis admodum periti. 3° Ibidem male ἀποβατήριον, *exitus*, vel *egressus*, vertitur, quasi esset ἀπόβασις. Est autem locus in quem fit exscensio, seu *exscensorium*, si ita loqui licet. Alioquin ἀποβατηρία est κλιμαξ νεώς, ut docet *Hesychius*, hoc est, *scala* per quam e navi fit exscensio. 4° In verbis *Nicolai Damasceni*, ubi meminit montis Baridis, quare omittitur vox μένα, quæ antecedit ὄρος, et *mons* simpliciter dicitur, cum sit necessaria? Non imperitiæ hoc est, sed negligentiæ. 5° Postquam idem scriptor dixit famam esse in montem Barim multos, tempore diluvii, confugisse, addit: *et quemdam vectum arca ad jugum appuisse, et reliquias lignorum diu servatas. Fuerit fortasse hic vir, de quo Moses Judæorum legislator scripsit*. Manifestum est respici ad Noachum, cujus, tametsi solus memoratur, tamen non excluditur familia. At hæc minime intelligens Hieronymus, plurali numero loquentem inducit Nicolaum: *alios vero in arcæ alveo supernatantes*, etc. »

Si ad rogata Clerici minutatim interrogantis respondeamus, longiorem trahimus funem contentionis: rem itaque ac quæstiones paucis absolvam. 1° Quæritur ille cur Hieronymus vocem Græcam λείψανα Latine verterit *vestigia* et *monumenta*, et non *reliquias arcæ*? Quam dubitationem afferre illi non potuit nisi propria imperitia. Adeat igitur *Marium Nizolium* in notis ad Ciceronem col. 1652, a quo perdiscet *vestigia*, et *monumenta*, et *reliquias* apud Latinos ejusdem esse significationis. *Vestigium gii, reliquiæ, signum, nota, monumentum*. 2° Duplex mendacium confingit Clericus, ego enim nequaquam cogitavi, συνευνοχεῖσθαι, οἰκεῖος, male verti, *gaudebat cum liberis*; nec Hieronymus rationem habuit etymologiæ ab εὖ et ἔχειν, sed sensum verborum eleganter expressit, *gaudensque cum liberis*; quia Noe cum sua prole egressus ex arca, et immolans Deo victimas, non poterat sancte epulari, nisi gaudens cum liberis, *domesticis suis*. 3° Hic dicendum est imperito Clerico: Quid te tantopere supinat? Vult enim ἀποβατήριον significare locum (a) in quo fit *exscensio*, sive *descensio*; et simul negat Hieronymum eleganter vertisse *exitum* vel *egressum*, quasi idem esset ἀποβατήριον, quod ἀπόβασις. Ergo apud Criticum nostrum longe diversa sunt, *descendere de navi*, et *exire*, sive *egredi ex navi*; *exscensio* et *egressus*. Sed doceamus eum quid sit ἀπόβασις, ut discat non calumniari versionem, quam non intelligit: Ἀπόβασις, inquiunt eruditissimi linguæ Græcæ, est *exitus*, *egressus*, *descensio*, Plin., *desultura*; Plaut., *eventus*; Thucyd., ἀπόβασις τῆς γῆς, *egressus in terram* (Livius, *exscensu e navibus in terram facto*). Vocabant igitur Armenii locum ἀπόβασις Noe, *exitum*

(a) *Confer quæ in hunc locum annotavimus, tom. III, col. 125, et 127.*

vel *egressum;* quem nos Gallico sermone diceremus, *la descente, le débarquement.* 4° Superlue Hieronymum nomen Græcum μέγα in Latinum transtuliisset, cum de Baride monte postea subjiciat : *ad quem multos in diluvio confugisse autumant, ubique esse salvatos.* Non enim nisi ad montem altissimum confugere potuerunt, qui tempore diluvii salvi facti sunt in monte, ut refert Nicolaus Damascenus. 5° Ineptit Clericus vituperator Hieronymiana versionis, nolens in plurali numero dictum, *Aloa vero in arce alveo supernatantes*, etc. Cum tamen concesserit ab ipso Noacho (cujus solius Eusebius meminit) non excludi familiam ejus. Bellus itaque plures in plurali interpretatur Hieronymus, quam si κακόζηλος solum Noe nominasset.

VIII. « In voce *Astaroth Carnaim*, ὑπὲρ τὴν Σοδομίτιν, hoc est *Supra Sodomiticum tractum*, vertitur, *in supercilio Sodomorum ;* quod ferri non potest, nisi Sodomi esset mons, in cujus supercilio ea urbs fuisset condita, quod falsum esse omnes norunt. »

Nonne miraris, prudens lector, animadversionem tam doctam et acumen ingenii Clerici nostri? Ferri non potest, inquit, *in supercilio Sodomorum*, nisi Sodomi esset mons, etc., ferret utique, si sciret *supercilium* idem esse quod *locus superior* et *eminentior* ; et id significare hoc loco *in supercilio Sodomorum*, quod significat in voce, *Save, super regionem Sodomæ*. Intelligamus ergo utrumque locum, in *superioribus* et *eminentioribus* partibus quæ possessionis erant Sodomorum ; et nugas meras Clerici ridebimus.

IX. « In *Arbo* aut potius *Arbee*, dicitur Chebron fuisse βασιλεων Davidis, hoc est, οἴκημα, *sedes regia Davidis*, quod male vertitur *regnum*. Perinde est ac si quis diceret Græce, de Versalia, ubi regia Ludovici XIV, Βερσαλίαν βασιλειον εἶναι Βασιλέως Κελτῶν, verteretque alius, *Versaliam regnum esse Celtarum regis.* »

Hem tibi hominem Græce ac Latine scribentem. Sed quid reponis, si dixero imperitum et insipientem ? Imperitus sane qui nescivit (*a*) βασιλειον in Scripturis sacris significare *regnum*, ut Prov. XVIII, 19, ἰσχυει δὲ ὥσπερ τεθεμελιωμένον βασιλειον, *invalescit autem tamquam fundatum regnum*. Quam significationem agnoscit Epitome Thesauri linguæ Græcæ Henrici Stephani, ut mirum valde nobis sit Criticum hominem ignorasse quod legitur etiam apud Grammaticos. Cæterum stulti Scriptoris indicium est, Ludovicum Maximum vocare *Regem Celtarum*, quasi solis Celtis imperet, et non Franciæ hominibus, sive toti genti Francorum. Plura dixi de hac inerudita difficultate ad calcem libri de Canone sacrorum Voluminum Gallico sermone scripti : quare difficultati jam supersedeo.

X. Postquam sic imperite redarguit Hieronymum Joan. Clericus : mox conversus ad reprehensionem Bonfrerii et Martianæi hæc subjungit : « Exempla ejus rei insignia habemus, in libro hoc de Locis Hebraicis. Cum enim nec *Jac. Bonfrerius*, nec *Joan. Martianæus*, memores essent in mss. Græcis H et I passim misceri... reliquerunt in voce *Astaroth*, Σοδομίτην, pro Σοδομίτιν. Quare, inquies, rem pueris notam probas ? Quia in ea peccaverunt *Bonfrerius* et *Martianæus*, immo, si eorum editionibus stamus, ipse *Hieronymus*, deceptus prava Scriptura Græca. Sic enim loquitur *Eusebius*, de Amalecitide : Ἀμαλεκῖτις, γραφὰ ἐν τῇ ἑρήμῳ. At editum est Ἀμαλεκῖτής, qui merus est solœcismus, et in Hieronymo pariter : *Amalecites, regio in deserto*, etc. »

Fidei plenum putabunt Clericum in hoc paragrapho, qui Bonfrerium et Martianæum numquam legerunt, sed qui amborum editiones *libri Locorum* studiose perscrutati fuerint, critici perversam fidem, imperitiam et inconstantiam vix ferre poterunt. Observavit doctus Bonfrerius in voce *Astaroth Carnaim*, et in *Lasan*, pro Σοδομίτην, legendum Σοδομὰν, vel Σοδόμην. In voce quoque *Save et Seboim*, puram Eusebii edidit lectionem, Σοδομίτιν scilicet, et non Σοδομίτην. Deinde habet ad vocem *Amalecites*, pro *Amalecitis* : « Amalecites, potius patronymicum nomen a regione, quam ipsum regionis nomen est : Regio et populus *Amalec* dicitur. » Ita *Jac. Bonfrerius*. At improbe in illum insultat Clericus, quasi nihil horum scriposerit Editor Eusebii perfectissimus. Quod nunc ad me attinet, exemplum capere de Bonfrerio docto atque prudente haudquaquam dubitavi, unde lectorem commonere de ejusdem viri observationibus studebam, dicens ad vocem *Lasan* : Bonfrerius legendum credit τὴν Σοδομὰν, et rectius esse quam quod de Sidone apud Hieronymum legitur. Antea ad vocem *Bethsaida* in contextu Græco legebam Γενησαρίτης ; in Notis autem cum Bonfrerio Γενησαρίτης, addens ex tempore : *Hujusmodi lectiones permittimus Eruditorum judicio*. Præterea ut calumniam Clerici manifestam faciamus, meminerint lectores libri

(*a*) *Reponit Clericus : etiamsi βασιλειον inveniretur in Scripturis pro Regno, adhuc male verteretur Hebron fuisse regnum David, pro regia, sive sedem regiam David : cum constet super omnem Tribu Juda se extendisse Regnum ejus,*

A Nominum Hebraicorum scripsisse me in Notis ad tertium Fragmentum Græcum, col. 560, verba consequentia : *Non desunt in manuscripto Græco scriptoris errores, nec corruptelæ nominum : manifesta et confessa vitia plerumque sine notis emendo ; cætera describo diligenter, prout scripta leguntur in codice Græco : v. g.* Σίθ, pro Σήθ, etc. Quis crederet post expressam conceptis verbis hujusmodi annotationem, mihi imputandum a Clerico Critico, quod memor non fuerim *in mss. Græcis* H *et* I *passim misceri ?* Nisi res ageretur cum imprudenti negotii hujus et lectionis manuscriptorum cum Græcorum, tum Latinorum, provocarem eum ad collationem et contentionem codicis Græci manuscripti, quo ego usus sum, ut ipse testis invitus accederet, centies mea diligentia mutatum fuisse in Editione nova I in H, quia sciebam ab imperitis exscriptoribus *iota*, pro *eta* scriptum fuisse in exemplaribus pervetustis. Sed credo in te impune abiturum, o Clerice, qui merum soleœismum in voce, *Amalecites* invenisse gaudebas ? Relege quæ ex Cassiodoro docere voluisti Quæstionum Hieronymianarum pagina 66, et deinde pag. 378 et seqq. Vide quantum tibi parum constes coarguens lectionem *Amalecites*, pro *Amalecitis* ; et simul moneas veteres scripsisse sæpius *omnis*

B pro *omnes*, et *omnes* pro *omnis*, id est, accusativos plurales promiscue terminatos in ES, IS, et IS. Disce proinde *Amalecites* et *Amalecitis* promiscue scriptum ab Antiquis, ut *Joannis* pro *Joannes*, in casu nominativo. Quæ cum ita sint, te ipsum testem adhibeo propriæ imperitiæ et inconstantiæ, quam dissimulare debuisses si licuisset per consuetam detrahendi libidinem, et artem illam tuam criticam qua cæteris omnibus scriptoribus præferre te non erubescis.

XI. « Contra Græcam eruditionem Hieronymi objicit ultimo loco Clericus noster : addam hic rem leviculam quidem, sed quæ ostendet nihil esse verius quam quod dixi. Scripsit Eusebius : Ἰτουραία ἥ καὶ Τραχωνῖτις, *Ituræa, quæ et Trachonitis*. Quare vertit Hieronymus : *Ituræa et Trachonitis regio ?* etc. Potest enim lector suspicari esse nomina duorum tractuum regionis ; quæ fuit Tetrarchia Philippi. Morosus es, inquies, qui talia ad vivum resecas? Immo vero morosa negligentia est ejus, qui non commodius vertit : nec scio annon existimavit delendam particulam ἥ, *quæ*, quod putaret esse ἤ, *sive*. Ratio suspicandi, hæc est, quod in voce, Τραχωνῖτις, similiter offenderit, Τραχωνῖτις χώρα, ἥ καὶ Ἰτουραία, hoc est, *Trachonitis regio,*

C *quæ et Ituræa*, nempe dicitur. Vertit tamen ille : *Trachonitis regio, sive Ituræa*. Si ego ita vertissem, numquam mihi ignovisset *Martianæus*, quamvis dicerem me esse *novi Operis conditorem*. Vociferaretur esse hanc artem, qua conarer occultare meam imperitiam, ne malæ translationis arguerer, etc.

Quamdiu erit in Clerico nostro inexhausta aviditas loquendi et carpendi Hieronymum, tamdiu ineptum et imprudentem se prodet : nam qui aut tempus quid postulet, non videt ; aut plura loquitur ; aut se ostentat ; aut eorum quibuscum disputat ; aut rerum ipsarum dignitatis rationem non habet : aut denique in aliquo genere ; aut inconcinnus ; aut multus est, is ineptus dicitur. *Vociferaretur*, inquit, *Martianæus*, si cum Hieronymo vertissem : *Trachonitis regio, sive Ituræa*. Immo laudaret te magna voce *Martianæus*, si artis criticæ peritus fuisses, et tam aperte imperitiam tuam non ostentares. Quis jam non miretur puerilis jactantiæ observationes, quas in summum virum, etiamsi ipsæ veræ essent, nullus prudens dignaretur scribere? Sed cum sint imperitissimæ ac falsissimæ, nihil in eis existitquo veniam Clerico tribuere possimus. 1° Inepte reprehendit Hieronymum Clericus, nesciens sanctum

D Doctorem imitari stylum Lucæ evangelistæ, qui capite tertio, versu primo, *Philippum* dicebat tetrarcham esse τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος, id est, *Iturææ et Trachonitidis* Arguatur itaque sanctus evangelista, et non Hieronymus, quod omissa particula ἥ, *quæ*, locum suspicandi præbuerit lectoribus, *Ituræam* et *Trachonitin* esse nomina duorum tractuum regionis, quæ fuit tetrarchia Philippi. Non est igitur imperitiæ aut negligentiæ quod omissa fuerit particula Græca in versione Hieronymi, qui potius evangelistæ vestigiis insistere voluit, quam putida interpretatione torquere semetipsum. 2° Ituræam et Trachonitin diversas esse regiones eruditissimi viri suspicantur, Strabo, Andrichomius et Bonfrerius, nec opiniones eorum penitus ignorare debuit criticus scriptor loquens de re Geographica. 3° Pueris rem notam ignorat Clericus, nempe eamdem rem significare interpretationem Hieronymi *Ituræa, sive Trachonitis*, et interpretationem ejusdem Clerici, *Ituræa, quæ* et *Trachonitis* : in utraque enim phrasi intelligimus *Locus autem quem adduxit hic Martianæus proprie non significat* regnum fundatum, *sed regiam fundatam ; in Hebraico enim est* ארמון, *armon, quod significat* palatium.

unam regionem, quæ vel *Ituræa*, vel *Trachonitis* dicitur. A 4° Nulla fides est in critico nostro qui dissimulavit Hieronymum centies particulam Græcam ἤ, optime per relativum pronomen *quæ*, expressisse in libro Locorum v. g. col. 141 : Ἀμὰν, ἤ νῦν Φιλαδελφία, *Aman, quæ nunc Philadelphia* ; *col.* 163 : Βαβὲλ, ἤ Βαβυλῶν, *Babel, quæ et Babylon* ; col. 185 : Καριαθιαρείμ, ἤ καὶ Καριαθβάλ, *Cariathiarim, quæ et Cariathbal* ; col. 203 : Ἐγλὰμ, ἤ καὶ Ὀδολλάμ, *Eglom, quæ et Odollam*. Ibidem : Ἔσὼρ, ἤ καὶ Ἀσὼρ, *Esor, quæ et Asor*. Similiter col. 268 et 275 : Σοφιρὰ, ἤ καὶ Σουφὴρ, *Sophera, quæ et Sophir*. Videant nunc lectores eruditi et prudentes, quanti facienda sit critica Joannis Clerici, in qua nullum est judicium, nulla fides, eruditio nulla : quæ tamen in hoc genere scriptionis officia sunt et Auctorum munera.

§ 2. *De eruditione Hebraica S. Hieronymi.*

EXplosis jam difficultatibus Joannis Clerici Græcanicis, quibus ipse viam sibi muniendam speraverat *ad judicium paulo audacius et liberius ferendum de eruditione Hebraica Hieronymi*, nunc aliquot insigioribus Quæstionum Hieronymianarum exemplis demonstrabimus illarum autorem Hebraicæ linguæ imperitissimum, et ineptissimum esse criticum in reprehensione sancti Doctoris, cujus virtus et scientia splendet in Ecclesia Dei tamquam clarissimum lumen, quo, sicut nummus in Cræsi divitiis, obscuratur omnis eruditio Clericana, et *judicium audacius* ad calumniam. Consilio autem amicorum meorum (præsertim clarissimi viri domini de *Camgrand*, archidiaconi ecclesiæ Sanctorum ; et domini *Bellet*, canonici studiosissimi eruditi), mitto nugas et ineptias anilesQuæstionumHieronymianarum Clerici, quia risu et cachinno, non responsione mea, dignas censent. Præterea jubent sapientissimi præfecti Congregationis nostræ, et sodales amantissimi mei haud pauci, ut tempus et laborem impendam in edendis operibus sancti Hieronymi non in confutando hæretico, qui nec loquendi, nec libros edendi finem novit facere. Pauciora itaque proponam exempla, e quibus doctus et intelligens existipator de prætermissarum Quæstionum imperitia poterit habere judicium.

I. Peritiam grammaticæ nullam fuisse in Hieronymo hujusmodi argumentis docere voluit Criticus noster : « Hæc cum sint, inquit, meridiano sole clariora, monachus noster Benedictinus, quem vel hinc discere par fuisset, frustra ab *Hieronymo* exspectari posse quidquam eximium, in Hebraica grammatica, hunc locum et similia nobis oggerit, ut ab *Hieronymo* accipiamus, scilicet, quod nescimus. Operæ pretium est hominem audire grande arcanum, et quod fugit hactenus omnes grammaticos Hebræos, aperturum : *Quantuor*, inquit, *nomina ab Hieronymo vel Philone hic recensita, apud Hebræos per diphthongum scripta leguntur, hoc modo :* חירם, *Hiram* ; אישטבוב, *Histob* ; עירם *Hira* ; אישטיב *Hisboseth. Neque vero litteræ* aleph, heth, *et* ain, *apud veteres Hebræos pro consonantibus usurpata erant, sed pro vocalibus, ut perspicue declarat Hieronymi præsens annotatio, quæ statuit*, aleph, heth, *et* ain *diphthongum constituere, cum* jod *sequenti in quatuor jam dictis nominibus. Hinc evanescunt opprobrium quorumdam hodiernorum grammaticorum, quibus visum est quamcumque diphthongum Hebraico exsulare idiomate, Hebræasque voces a consonanti semper littera, non a vocali, initium ducere.* 1° Non *quidem*, sed omnes omnino grammatici Hebræi veteres et recentiores censuerunt nullam vocem a vocali incipere ; si paucos excipias, quos nomine appellare nihil attinet. 2° Plerique omnes etiam existimarunt dari diphthongos, exceptis potissimum Judæis Germanis ; qua de re vide *Joan Buxtorfii* Thesaurum capp. 3 et 4, aliosque grammaticos. 3° Grammaticorum sententia qua negant syllabam Hebraicam inchoari a vocali, non est opinatio, sed certissima veritas ; quam nemo oppugnarit, nisi dormitans, ut hic *Hieronymus*, et rauca ejus echo *Martianeus*. Tribus verbis res demonstratur. Vocalis omnis certum habet sonum, ut A, E, I, O, U, non promiscue quinque illis sonis effertur, quemadmodum *aleph, heth* et *ain*, quod ex nominibus propriis, in quibus occurrunt, manifesto liquet ; cum ab antiquis Interpretibus ita pronuntientur, ne quis nos solorum Massoretharum auctoritate niti putet. 4° Primus index nominum, qui in manus incidet, rem demonstrabit, sed vel ex quatuor allatis nominibus manifesta fiet. Quæro, si alpha sit vocalis, quænam quinque vocalium sit? Sine dubio A. Itaque legendum esset AISTOB, et AISBOSETH, non *Histob*, et *Hisboseth*, sine diphthongo, aut *Eistob*, et *Eisboseth*. Deinde quæ vocales erant *Heth* et *Hain ?* An prius Græcorum ἦτα et posterius O ? Quomodo hic nobis cor flant *Diphthongum*, si *Hieronymo* credimus, qualis est Graeca EI ? Scribendum fuisset, Ἠιράμ, et Ὀῒρὰ, quod tamen non fecerunt LXX Interpretes, quibus prolatio eorum nominum probe nota erat, et ne ipse quidem *Hieronymus*. An tres vocales conjunctæ cum

A Jod faciant unam eamdemque diphthongum ? Nemo crediderit. Quid igitur hinc colligemus ? Nec Bethlehemitam, nec Parisiensem Monachum, quos tamen minime æquarim ne quid fallatur *Martianæus*, satis alt endisse quid dicerent Si adtentore animo scripsissent, non magis dicturi fuissent *Aleph, Heth*, et *Hain*, esse vocales, et constituere apud Hebræos diphthongos, quam H Latinum, in Latina lingua. Pene omiseram *Martianæum*, ut figmentum hoc de vocibus apud Hebræos a vocali inchoatis tueatur, afferre exemplum Arabum, qui *Vau*, quo multa vocabula inchoantur pronuntiant ut W, quod Galli exprimunt per *ou*, ut *owaheb*, quod *Waheb* efferunt Arabes, Grammatici vero hodierni Hebraicæ linguæ scribunt *vaheb*. At eum scire oportuit neminem Abrahem habere *Vau* pro consonante, non magis quam gentes Europæas, quæ littera W utuntur ; quod ea littera per se nullum sonum habeat, sed debeat necessario cum vocali conjungi, cum in linguis Europæis, tum etiam in Arabica. Quod si malit adhuc *Martianæus* temere ab oscitante *Hieronymo* prolata præferre manifesto usui, certæque Analogiæ linguæ Hebraicæ, per me licet, Suis animum pascat somniis, et quæ indulgentia nostra summopere indigent, ea maxime pergat in

B *Hieronymo* mirari. Numquam nos pudebit hujusmodi hominii non placuisse. « *Quæst.* IX, *pag.* 83 *et seqq.*

Quod tot ineptias et tritas grammaticales vituligatoris nostri descripserim, veniam precor ab omnibus studiosis ; necessitate enim compulsus id peregi, ut interim *stulto responderem juxta stultitiam suam, ne sapiens sibi videretur* neque *dormitantes nos, oscitantes, somniantes, raucisonos* rideret Joannes Clericus, Apollinis filius, Musarum parens, vindex libertatis litterariæ. Sed age porro totum Hieronymi locum et incorruptam nostræ annotationis integritatem hic replicemus ; ut inde meridiano sole clarior sit imperitia, improbitas, ac perversitas opinionum Clerici, qui vas sincerum incrustare cupit in omnibus. Contextus itaque Hieronymianus iste nobis est :

Hiram, vivens excelse.
Histob, vir bonus.
Hiras, vigilans.
Hisboseh, vir confusionis.

IDCIRCO CUM ASPIRATIONE HÆC NOMINA POSUIMUS : QUIA ET APUD GRÆCOS ET APUD HEBRÆOS PER DIPHTHONGUM SCRIBUNTUR.

C *Annotatio nostra.*

Quatuor nomina ab Hieronymo vel Philone hic recensita, apud Hebræos per diphthongum scripta leguntur hoc modo עירא *Hiram*, אישבשת *Histob*, חיא *Hira*, ראשבה *Hisboseth*. Neque vero litteræ *aleph, heth* et *ain* apud veteres Hebræos pro consonantibus usurpatæ erant, sed pro vocalibus, ut perspicue declarat Hieronymi præsens annotatio, qua statuit *aleph, het* et *ain* diphthongum constituere cum *jod* sequenti in quatuor jam dictis nominibus Hebraicis. Hinc evanescunt opinationes quorumdam hodiernorum grammaticorum, quibus visus est quamcumque diphthongum ex Hebraico exsulare idiomate; Hebræasque voces a consonanti semper littera non a vocali initium ducere. Jam quod spectat Græcas diphthongos quatuor nominum supra positorum, non facile apparet ita hoc esse, ut Hieronymus testatur ; nisi forte in voce *Hiram*, quæ apud Græcos legitur Χειράμ : alia namque nomina Græce leguntur absque diphthongis, Ἰεσοῦβὶ, Ἰστὼβ, Ἱρὰς. Verum inspectis diligenter LXX interpretibus, docemus nomen *Hisboseth* scriptum esse cum diphthongo in manuscripto

D Alexandrino II Reg, II, 10, Εἰσβοσθαὶ, *Eisbosthai*. Ex quo satis liquet cætera nomina Hebraica similiter per diphthongum et fuisse scripta antiquitus apud Græcos ; idque veris comprobatur ex voce *Jabes*, quæ Ἰαβὲς passim scripta, in eodem M. A. legitur cum diphthongo Ἐιαβὲς. Denique notum est eruditis vocalem I, et diphthongum EI indifferenter fuisse usurpatas tam apud Græcos quam Latinos ; illoque usu recepto Ἰστὼβ et Εἰστὼβ, Ἱρὰς et Εἱρὰς promiscue scripta fuisse.

Hæc omnia ructaverunt oscitantes et dormitantes *Hieronymus*, et rauca ejus Echo *Martianæus*, quorum ructatrix menta somnium habetur apud Clericum, quem concertavisse de Tripode cum Apolline vix dubitamus, si ei credimus qui se magnifice jactat atque ostentat. At enim somniantem deprehendo eum, cum ait, afferre me exemplum Arabum, ut figmentum meum quod vocat, tuear ex initiali *vau*. Relegat ipse annotationem meam in diphthongos Hebræorum ab Hieronymo notatas, et si causa in mentionem *vau* incidi, somniatorem me profiteor ; sin minus, falsis somniis et contumeliis animum pascere Clericum nostrum, pro comperto habeamus et explorato. Verum caute pedetentim omnia dicamus et singillatim difficultate critici alte repetamus, ut gravi somno stertentem atten-

tius possimus inspicere. 1° Non *quidam*, inquit, *sed omnes, si paucos excipias, grammatici Hebræi, veteres et recentiores censuerunt nullam vocem a voceli incipere.* Verle in parvo numero, si paucos excipias, remanent *quidam* tantum, non *multi*, nec *omnes*. Atqui minor est grammaticorum numerus, non infinitus, ut stultorum et criticorum: bene itaque monui et apposite, quando *quosdam* appellavi. Deinde paucos legi grammaticos Hebræos, et quos revolvi libros id genus, *quosdam* dicere debui, ne cum Clerico seire jactarem, quod nequaquam scio. 2° Non plerique omnes existimarunt dari diphthongos, siquidem Latini nostri Hebraicorum operum grammaticorum scriptores, diphthongos, minime nos docent. Vide Bellarminum, Mair, Thomam nostrum *Dufour*, Pagninum, etc. 3° Grammaticorum sententia de syllabis non inchoandis a vocali, tantum abest a vero, ut contraria sit manifestior et veracior apud omnes sanæ mentis homines, nec cestro Rabbinico percitos. Sententiam nostram Hieronymianam demonstrant perquam evidenter nomina propria virorum, regionum et montium apud LXX Intt. quos secuti sunt Origenes et cæteri Græci Scriptores in Lexicis Nominum Hebraicorum. 4° Primus index nominum pervetustus docebit incipire Clericum, qui statuit vocalem *Aleph*, semper legendam per A, cum sæpius legatur per I: per E, et per O, vel per U. Quomodo autem *aleph*, *heth*, et *ain* constarent diphthongum apud Antiquos, satis dictum est in nostra annotatione, quam nemo impugnarit nisi dormitans et stertens Clericus criticus. Ex his liquido apparet Militem nostrum gloriosum omnium sermonibus posse vapulare cum se Hieronymo in Hebraica re Grammatica audet præferre.

II. « Nunc veniamus, ait idem Criticus ad constructionem nominum, cujus hæ duæ sunt potissimum regulæ, oportere cum substantivo adjectivum convenire genere, et adjectivus quidem postponi. Constat etiam perpetuo usu nomina numeralia, quæ *ordinalia* dicuntur, formare feminineum in ית *ith*, excepto ראשנה *prima*. Sic a חמש *hamesch*, *quinque*, formatur חמישי *blasmischi*, *quintus*, et חמישית *hhamischith*, *quinta*. Quod si ignoret *Martianæus*, legat *Joannis Buxtorfii* Thesaurum lib. II, cap. 1, et Gram. *Th. Epernii* lib. III, cap. 7. Res enim usque adeo nota est, ut tempore abutatur, qui eam post grammaticos probare aggrediatur. Attamen *Hieronymus*, si credimus mss. codicibus *Martianæi*, existimavit *quintam generationem* dici posse Hebraice חמישה דור *hhamischa dor*, cum vox דור sit generis masculini, et necesse sit dici זוד חמישי *dor hhamischi*, ut Concordantiæ docebunt, si iis consultis, in re clara opus sit. Sic enim habet Hieronymus in epistola ad Damasum; *Siesset* quinta generatio, *sermone legeretur illorum* AMESA DOR. In margine ascriptor Editor חמישה דור *hhamischa dor*. Quod idem est ac si dicerem Latine *quinta annus*, aut aliquid deterius. *Amerbachii* fratres qui editionibus Erasmianis addiderant voces Hebraicis characteribus scriptas, ediderant huc locum ad normam grammaticæ Hebraicæ. Sed eos ita castigat *Martianæus*: *Vitiatus omnino hic locus in editis antea libris; nam pro* חמישה דור *amesa dor, ut posuit Hieronymus, genus mutarunt et ordinem verborum, legentes* דור חמישי *dor amisi genere masculino, contra fidem omnium codicum mss. epistolæ ad Damasum*. Illi nimirum existimationi *Hieronymi* consultum volebant, quam hic imprudens prodit *Martianæus*; qui, si probe inspexit mss. codices, nos docet hic triplex, quod diximus, peccatum ab Hieronymo admissum esse; quod si in ludo litterario Latine committeretur a pueris, non effugerent ferulam.

Attamen existimo mss. codices hic habere quod scriptum voluit Hieronymus, et bona fide citatos ad testimonium a *Martianæo*. Persuadet hoc ejusdem generis peccatum quod proxime antecedit. Agens enim de voce חמשים *hhamuschim*, quæ occurrit Exodi XIII, 8, ita loquitur: *In reliqua parte interpretationes non discordant, omnis pugna de verbo est* AMUSIM, *quod his litteris scribitur, heth, mea, sin, jod, mem, utrumam* quinque, *an* mumitos *sonet. Et quidem* quinque *hoc sermone dici negare non possumus non* quinta *ut illi interpretati sunt, singulari*. At nos perneganus חמשים, quibuscumque punctis afficiatur, significare *quinque*: et omnes, quibus non ignota sunt elementa linguæ Hebraicæ, norunt חמש *hhamech* quidem esse *quinque*: חמשים, *hhamischim* vero aut *quintos*, aut *quinquaginta*. »

Ut frangamus breviter tantos spiritus Clerici nostri, monemus præsentes et ævi futuri studiosos omnes, imperitum adeo fuisse hunc Hieronymi hostem, ut jam senex ignoraret quæ pueri et infantes docere eum potuissent. Reprehendit enim et acriter castigat Hieronymum, quasi nescivisset constructionem nominum et genus vocis Hebraæ דור *dor*; quia ipsomet necdum scivit nomen Hebraeum המישה *Amesa*, esse generis masculini, et non feminini, ut hoc loco scribit conceptis verbis, et docere satagit, contra Hieronymum et nostram editionem, in qua posui חמישה דור, AMESA DOR, quod idem est apud doctorem Clericum, ac si dicerem Latine *quinta annus*, aut aliquid deterius. Primaigitur barbarismi hæc ac solœcismi fœditas absit ab Hieronymo, totaque haereat in Clerico constructionis inscioet generis nominum Hebraicorum. Secundum ejusdem scriptoris peccatum minime condonandum, si Latine a pueris committeretur in ludo litterario, inscitia est ingens, qua constare putat perpetuo usu nomina numeralia, quæ *ordinalia* dicuntur, formare feminineum in ית *ith*, excepto ראשנה *rischona*, id est, *prima*. Nam alia omnia nomina ordinalia feminina a primo usque ad decimum duplicem habent formam in fine, ית *ith*, scilicet et *iis* sive *ija*; v. g. שני *scheni*, id est, *secundus*, habet שנית *schenith*, et שניה *schenijach*. Quod si adhuc ignoret Clericus, legat Pagnini Thesaurum ad vocem שני *scheni*; et opus Grammaticum *Th.* nostri *Dufour*, pag. 191. Aut in re Grammatica, si necesse est ut eum Prophetarum auctoritate revincamus, legat eloquentissimum Isaiam cap. XV, 5, et XIX, 24, qui utitur voce femina, שלישיה *schelischia*, hoc est, *tertia* vel *triennis*, *tertiana*. Idem unus apud Jeremiæ cap. XLVIII, 34. Et valde mihi mirum est criticum scriptorem in tanta librorum suorum faragine ignorare regulas grammaticæ; novumque Bibliorum sacrorum interpretem, prophetalem stylum, solœcismum existimare. Tertium imperitiæ Clericanæ argumentum summus ex ordine verborum חמישה דור *Amesa dor*, sive, ut ipse legit, *hhamischa dor*; quam constructionem præposteram voluit, nescienes in libris sacris nomen *ames* et *amesa*, sive *hhamesch*, et *hhamischa*, non postponi, sed præcedere substantivum: v. g. Gen. V, 6, *Et vixit Seth* AMES SCHANIM, *quinque annos*, et XLVII 2, *Accepit* HHAMISCHA ANASCHIM, *quinque viros*. Discat itaque ordinalia nomina formæ masculinæ in I, suo substantivo postponi, ut *pam hhamischi*, id est, *dies quintus*; alia vero numeralia generis quidem masculini, sed terminationis femininæ, præcedere suum substantivum, v. g. Lev. XXIII, 6, *ubahhamischa asarjom*, id est, *et in quinta decima die*. Vide etiam Num. librum, cap. XXVIII, 17, et cap. XXIX, 12.

Sunt ea quidem manifesta imperitiæ peccata, quæ non patiuntur doctorem Clericum ferulæ manum subducere: sed quid dicam de eodem improbo laudatore et patrono falsorum editorum Hieronymi? Laudat enim *Amerbachios* quod ad normam Grammaticæ Hebraicæ posuerint *dor hhamischi*, et sustulerint Hieronymiana verba *Amesa dor*; ut consultum esse hac depravatione existimasti sancti Doctoris; imprudentem vero vocat *Martianæum*, qui bona fide genuina verba restituit in contextu epistolæ ad Damasum. At cum sint falsi præmia nulla, et parum virium falsitas habeat; quid est quod falsarios laudibus exornet, et tantum valeat iniqua depravatio apud ipsum; sincerum vero editorem non amet singulariter? Tertio, si horum segmentorum translatio Latina cum Græca conferatur, deprehendetur in ea Hieronymi judicium, ingenium, eruditio, docta et ingenua libertas in transferendo, adeoque styli, seu sermonis puritas, elegantia, dicendique character idem, qui in reliquo libri corpore. Neque enim barbare, aut sordide de verbo ad verbum ex Græco translata sunt illa segmenta, sed docte et eleganter sensum Græci contextus (quantum id commode fieri potuit servata phrasi et Latinæ linguæ elegantia, atque puritate) expressit bona fide Hieronymus. »

Ex Prolegomeno X. Briani Waltoni: « Concludimus itaque Vulg. auctoritatem haud aliam esse quam versionum aliarum quæ fideliter originales textus reddunt, cum quæ de illa scripserint celebriores Eccles. Roman, doctores ejusque auctoritate, aliis versionibus adaptari possint. Licet vero divinam non agnoscamus, magni tamen faciendam, et non temere proscindendam, tum propter ejus antiquitatem et usum generalem per Occidentem per mille annos, tum propter interpretis, quem Hieronymum ex parte majore agnoscimus, doctrinam et fidelitatem, quam de Ecclesia bene meruisse gratis animis prædicant Protestantium doctissimi. *Numquam dubitavi*, ait vir doctus, *quin auctori ejus Ecclesin Christiana eo nomine multum debeat, quod Latinis auribus, tam peregrina lingua scripta mysteria regni cœlorum fecerit intelligibilia*. Certe Theodorus Beza Præf. in N. Test. anno 1559, omnibus cæteris Latinis versionibus præferendam affirmat. Erasmumque reprehendit, quod veterem interpretem rejiciat, quia a Græcis hodierniis codicibus dissentiebat, cum emendatius exemplar secutus esse videatur. Unde Vulgatam contra Erasmum defendit Beza, sic eumdem contra Bezæ censuras, sæpe injustas, justo volumine tuetur vir doctissimus Jo. Boys... Paulus Fagius in cap. 4 versionis suæ Latinæ Paraphr. Chald. contra eos, qui, cum Vulgata non ad verbum Heb. textui per omnia respondeat, eam exsibilant, damnant, rejicunt, hæc habet: *Non attendunt quid vel quem secutus fuerit Vulgatus auctor, cum enim a veritate Hebraica dissentire videtur, vel Sept. vel paraphrastem Chaldæum, vel aliquem ex Rabbinis secutum fuisse fere semper deprehendo: non est ergo temere nata Vulgata editio, ut quidam scioli stulte et imprudenter clamitant.* Ludovicus *de Dieu*, vir linguarum cognitione insignis, in notis ad Evangelia, ubi versionem Syriacam, Arabicam, etc., cum Vulgata et Erasmi, maxime vero cum Bezæ versionibus confert, præfat. ita de Vulgata Auctore scribit: *Si Vulgatum interpretem, quisquis is tandem fuerit, doctum immo doctissimum virum fuisse asseram, non me peccasse judicavero; suos habet nævos fateor, habet et suos barbarismos, sed quin passim ejus fidem judicium que admirer, etiam ubi barbarus videtur, negare non possum*. Hinc sæpe inter varias lectiones Vulgatam reliquis præfert, et contra Bezam defendit, etc. Tandem illustriss. Grotius præfatione annotationum suarum in Vet. Test. rationem reddens, cur ad Vulgatum, quasi textum, notas suas referat dicit *se Vulgatum interpretem semper plurimi fecisse, non modo quod nulla dogmata insalubria continet, sed etiam quod nullum habet in se eruditionis, quamquam in dicendi genere satis horridus*. Ex his testimoniis satis clare constat Protestantium doctissimos, licet Vulgatam in thronum authentias non ponant, nec fontibus æquent, nec ab omni errore immunem statuant, haud tamen eam contemnere, sed ei honorem debitum deferre, ob causas quas jam declaravimus. » Hactenus Brianus Waltonus, quem scimus eruditum fuisse ac prudentem virum. Clamitet ergo *Clericus* cum inoperitis et sciolis Vulgatum interpretem, hoc est, Hieronymum, ejusque translationem *stulte et imprudenter* reprehendat ubiolatque; mihi sufficit cum doctissimis omnium setatum Scriptoribus *judicium, fidem, ingenium et eruditionem Hieronymi* admirari, laudare atque defendere.

CAPUT II.

De sinceritate et utilitate editionis novæ Operum S. Hieronymi, deque imperitia ac malevolentia Quæstionum Hieronymianarum Joannis Clerici.

Dudum e tenebris prodierant in lucem opuscula haud pauca Joannis Clerici tam critica quam miscellanea, ubi sæpius occurrunt disceptationes viris doctis contumeliosæ atque sapienti lectori graves et molestæ: sæculo autem præsenti ineunte prodierunt ejusdem auctoris Quæstiones Hieronymianæ in quibus totum pectoris virus, iram scilicet et odium effudit in nos nostramque novam editionem S. Hieronymi. Neque vero cæterorum criticorum morem secutus, eventilare voluit apices solummodo Clericus nostrum, litteraseve calumniari editionis nostræ; sed eam evertere funditus, auctorisque memoriam e vivis tollere si potuisset. Quantum enim *Martianæum* opera sua sollicitari studuerit, testis est admonitio præfixa Quæstionibus Hieronymianis, qua litteratorum omnium invidiam, immo charissimorum sodalium in me singulare odium sese concitaturum speravit: quinetiam præpositorum meorum prudentiam et auctoritatem interponere blandiendo curavit, ut sic tandem editione Hieronymiana mihi interdiceretur. Et sane si Clerico nostri præbuissent assensum, prorsus nihil abfuisset, quin essem miserrimus omnium editorum et scriptorum hujus temporis.

Tantarum autem irarum dum causam inspicio, non aliam suspicor præter susceptam Hieronymi defensionem, et eruditionis ejusdem exornatum a me tropæum. Nec magnus sum in ea re opinator, cum Clericus ipse mecum consentiat, suam Quæstionem 7 ita exorsus: *Jam diximus nullam nobis controversiam futuram fuisse cum* Martianæo *si modicas laudes in* Hieronymum *contulisset*. Capitis itaque causa mihi est quod, Hieronymum ad cœlum laudibus levaverim, et ejus opuscula contra Clericos objurgatores amaverim defensitare. Sed audiamus oratorem ipsum crimnosum argumenta dicentem criminis mei.

LECTORI S. P. D. JOANNES CLERICUS.

« Nemo non laudavit industriam ac eruditionem monachorum Benedictinorum e congregatione S. Mauri, qui « in Gallia egregias editiones Patrum aliquot Latinorum « et Græcorum emiserunt; nemo non optavit eos, pulcherrimo instituto pergere Bibliothecas nostras ditare. Placuit præsertim bonis atque eruditis omnibus, Patres illos « ab iis ita illustratos præfationibus et notis, ut ab omni « contumelia erga recentiores abstinerent; donec *Joan. Martianæus* sodalium suorum æquitatem et prudentiam « minine imitatus cœperit *Hieronymum* edere, atque in « prœmiis, notisque eruditissimorum virorum et Romanæ « Ecclesiæ addictorum (ne exceptis quidem sodalibus « Benedictinis) et eorum qui secessionem ab ea Ecclesia « fecerunt, famam lacerare. Tum vero plerique omnes

pluribus explicat *Morinus*, sed fallitur; quia pro voce אלהי, hic ab *Amerbachiis* perperam addita, fuisset addenda מלה, quam *Hieronymus* legebat *Eloe*; ut recte post *Joannem Drusium* observavit *Joan. Martianæus*. »

Denique ad calcem omnium observationum *Morini* hæc addit *Joann. Clericus*: « Hæc vir doctissimus, quibus nihil verius esse sciunt qui *Hieronymi* opera legerunt, aut ejus translationem cum Hebraico codice studiose contulerunt; quæ tamen, ut et alia similia, ne tentavit quidem confutare *Martianæus*. »

Verum est, Clerice, vir materia risus benignissima, nolui commovere cachinnos eruditorum, tentans *Morini* observationes confutare. Quis enim sapiens risum tenebit, cum audierit a *Morino* fuisse redargutum *Hieronymum* propter casum absolutum, non distinctum a casu regiminis, sive quia non distinxit inter formam absolutam et constructam in נסכי אדם *nasiche adam*, Mich. V, 4, transtulit enim Hieronymus *primates homines*, non *primates hominum*. Verum quomodo legere potuit sanctus Doctor, *nasiche adam*, seu *nesiche adam*, si non distinxit inter formam absolutam et constructam? Dicat nunc Clericus an putet *nesiche* esse formam absolutam? Si constructam dixerit; ergo formam regiminis distinxit Hieronymus a forma absoluta נסיכים *nesichim*. Quod si Latina translatio non servat formam regiminis, *primates hominum*, non Hieronymo interpreti succenseant Morinus et Clericus, si euphonia linguæ Latinæ, in quam transferebat, integra conservetur. Deinde arguant Aquilam et Grammaticæ Hebraeæ imperitum pronuntient, quod cum Hieronymo non distinxerit inter formam absolutam et constructam; posuit enim *constitutos homines*, non *constitutos hominum*.

Futiles hujusmodi observationes, nec doctissimo viro sat dignas, prætermisisset mecum Clericus, nisi invidia et odio premeretur, atque opuscula Hieronymiana premere tentaret in omnibus. Sed si eum non pudet propriæ imperitiæ propter tricas Grammaticales *Morini* eruditioni *Hieronymi* nonnihil detrahentis, pudeat saltem audire doctissimos quosque scriptorum suorum, id est, heterodoxorum laudibus efferentes eruditionem Hieronymianam. Habebant illi Lexica hodierna, multasque grammaticas Hebraicas, at non adeo ineptire voluerunt cum Clerico nostro, ut propterea Hieronymo se præferrent in Hebraicis. Noverant docti illi Protestantium magistri nullam posteritatem non accipere a majoribus, et quidquid in lexica vel Grammaticas derivatum est, ab antiquis Judæis et interpretibus acceptum fuisse ac mutuatum, non a neotericis scriptoribus confictum atque pervulgatum. Sed nunc audiamus ipsos interpretem Hieronymum laudibus prosequentes.

Ex Notis criticis Ludovici Capelli in librum Estheræ, pag. 570, nov. Edit. « Cum ergo constet titulos esse Hieronymi, quo fine, aut consilio illis subjicerentur segmenta ex alterius translatione? Tertio, si horum segmentorum translatio Latina cum Græca conferatur, deprehendetur in ea Hieronymi judicium, ingenium, eruditio, docta et ingenua libertas in transferendo, adeoque styli, seu sermonis puritas, elegantia, dicendique character idem, qui in reliquo libri corpore. Neque enim barbare, aut sordide de verbo ad verbum ex Græco translata sunt illa segmenta, sed docte et eleganter sensum Græci contextus (quantum id commode fieri potuit servata phrasi et Latinæ linguæ elegantia, atque puritate) expressit bona fide Hieronymus. »

Ex Prolegomeno X. Briani Waltoni: « Concludimus itaque Vulg. auctoritatem haud aliam esse quam versionum aliarum quæ fideliter originales textus reddunt, cum quæ de illa scripserint celebriores Eccles. Roman, doctores ejusque auctoritate, aliis versionibus adaptari possint. Licet vero divinam non agnoscamus, magni tamen faciendam, et non temere proscindendam, tum propter ejus antiquitatem et usum generalem per Occidentem per mille annos, tum propter interpretis, quem Hieronymum ex parte majore agnoscimus, doctrinam et fidelitatem, quam de Ecclesia bene meruisse gratis animis prædicant Protestantium doctissimi. *Numquam dubitavi*, ait vir doctus, *quin auctori ejus Ecclesin Christiana eo nomine multum debeat, quod Latinis auribus, tam peregrina lingua scripta mysteria regni cœlorum fecerit intelligibilia*. Certe Theodorus Beza Præf. in N. Test. anno 1559, omnibus cæteris Latinis versionibus præferendam affirmat. Erasmumque reprehendit, quod veterem interpretem rejiciat, quia a Græcis hodieniis codicibus dissentiebat, cum emendatius exemplar secutus esse videatur. Unde Vulgatam contra Erasmum defendit Beza, sic eumdem contra Bezæ censuras, sæpe injustas, justo volumine tuetur vir doctissimus Jo. Boys... Paulus Fagius in cap. 4 versionis suæ Latinæ Paraphr. Chald. contra eos, qui, cum Vulgata non ad ver-

« harum rerum periti atque imperiti, certatim conquesti « sunt acerbitatem nimiam et loco quidem alieno, in viros « doctos effusam; quas usque adeo delectatus est, ut con- « vicia e primi voluminis prolegomenis resecta, jussu, ut « videtur, præfectorum eruditi ordinis, aliquot post annis, « ira minime placata, reposuerit initio secundi: quod audio « vehementer etiam illis displicere. Ego autem, in quem « nominatim invectus est, et quidem acerrime, nec uno « loco, cæpi expendere quid novi hæc editio ferret, ani- « madvertique hominem minime versasse quid ferre re- « cusarent, quidve valerent humeri. Qua de re admonere « volui hoc opusculo, et rempublicam litterariam et ordi- « nem Benedictinorum, ut videat ne quid fama sua capiat « detrimenti, si ejusmodi hominem patiatur diutius conta- « minare scripta *Hieronymi*, contumeliosis illis et parum « doctis assumentis. Eadem opera multa de *Hieronymo* « ipso dixi, ex quibus liquebit male facere eos, qui usque « adeo despicantur præ eo recentiores criticos, ut quasi « cæcos illi collatos habeant. Si hæc prosint ad confir- « manda, augendaque bonarum sacrarumque adeo litte- « rarum studia, erit quamobrem gaudeam. Eo certe animo « a me scripta sunt. Sin minus, animi saltem hujus mei « me numquam pœnitebit. Vale. »

Noluit Clericus noster sine ulla præmunitione orationis invehi in suum *Martianæum*, quem vehementer dolet editorem fuisse *Hieronymi* minime parcentem hereticis sanctissimo doctori semper infensissimis. Verum prætermissis omnibus quorum Clerici non interest, nec reipublicæ litterariæ (quorum non meminit malus dolus, nisi ad suscitandum pressuram vinculis meis) quid pro se conqueratur diligentius inspiciamus. *Ego autem*, inquit, *in quem nominatim invectus est, et quidem acerrime*, etc. Fateor, Clerice, consideratius tecum loqui nolebam, quam tu in Hieronymum non uno loco invectus es. Tua est acerbitas nimia verborum meorum, quando quidem eam accepi a Pentateucho tuo Mosaico, ut lectorem commonui in meis annotationibus, quas parum doctas vocare studes, quia te imperitum probant in omnibus. Revolve igitur Commentarium meum in librum de Nominibus Hebraicis, tom. II editionis nostræ, ubi hæc eadem de te scripta leguntur. Ex his perspicue apparet, inquam, quam dispar fuerit Hieronymi diligentia, quam dispar ingenium et studium in rebus sacris, illi quod nunc ostentant Critici hujus temporis. Sed cum hoc dixero, invidiæ statim me insimulant, aut amaruleuti Scriptoris famam inurunt imperiti, quasi vitium cum persona mutetur; et quod Clerico impune liceat contra Hieronymum, mihi pro Hieronymo non liceat adversus Clericum, novorum sensuum et dogmatum assertorem. Huic accusationi, si quando evenerit, nihil habeo quod opponam in hac Apologia, præter verba sancti Doctoris, cujus gratia eam suscepi: *Veritas*, inquit, *amara est, rugosæ frontis ac vistis, offendique correctos... Veritas in nobis sit et sincerritas, et amaritudo illico consequentur*. Ita ille lib. I adversus Pelagianos.

Inde sunt notæ et assumenta mea contumeliosa et parum docta, quibus contaminavi scripta *Hieronymi*; inde acerbitas nimia, quam conqueritur Clericus cum suis imperitis. At cum tanta sit apud correctos veritatis amaritudo, quantæ nobis erit in mendaciis et contumeliis Joannis Clerici? Felle profecto amarior mihi semper fuit falsitas, et omni acerbitate intolerabilior. Hæc tamen in Critico nostro sæpius dominatur; nec alium scio Scriptorem qui tot ac tantis gaudeat mendaciis. *Cæpi*, inquit, *expendere quid novi hæc editio ferret, animadvertique hominem minime versasse, quid ferre recusarent, quidve valerent humeri*.

At quomodo dicis te expendisse editionem meam, qui prœmium tomo I præfixum necdum legisti? Aut si expendendo legisti, quare dissimulas versasse me, quid ferre recusarent, quidve valerent humeri? Attentius igitur expende ac perpende verba isthæc prœmii mei; *Nobis vero S. Hieronymi divinam Bibliothecam, antehac ineditam, utilitati publicæ procurandam suscipientibus, tot tantaque incumbunt maximarum rerum momenta, ut magnitudo operis impositi non solum cervices premat, sed ante sub fasce ruendum sit, quam levandum. Quis enim non pertimescat*, etc. Vide nunc quanta sint mendacia in ipso limine Quæstionum tuarum Hieronymianarum, cum manifestum sit versasse me quid ferre possent humeri; te autem neque id animadvertisse, neque expendisse, quamvis idipsum Lectori mendax ingerere non pertimescas.

Sed jam non equidem de te, verum de prudente et æquo lectore quid dixerim, animadverte: *Sed magna nos spes ista tenet apud æquum lectorem; veniam scilicet nobis facilius indulgendam, sicubi in rebus sponte sua obscurioribus, et a nemine adhuc tentatis, illius desiderio non usquequaque satisfecimus: vel certe si nonnihil aliquando scribentibus excciderit, quod oculatiores diligentioresque haud effugisset. Hac exspectatione in primis provocati quædam emittimus Prolegomena*, etc. Hæc et similia præfatus in causa æquum et bonum habebam, ut peccatis meis indulgeres, si aliquid æqui bonive a Joanne Clerico impetrare potuissem. Nulla sane apud imperitum spes me tenebat impetrandi veniam, quia jamdiu audiveram te nimis iracundum in reprehensores, et in omnem adversarium sævire.

Pergamus tandem, ut ex posteriore prœmii nostri sermone doceamus, objurgatorem editionis novæ mendacem esse ac imperitum: expendens enim *quid novi* ferret hæc editio, præter temeritatem meam et indocta assumenta, nihil notatu dignum invenit, de quo universam litteraturam hominum rempublicam ordinemque Benedictinorum admonere voluerit. At prius est nostrum prœmium admonitione Joan. Clerici, quia prius antidotum, postea venenum: novi namque quid ferat editio nostra, generatim his verbis commonemus tam litterariam rempublicam, quam ordinem Benedictinorum: *Hac expectatione in primis provocati quædam emittimus Prolegomena in elucidationem divinæ hujus S. Hieronymi Bibliothecæ, quæ ante nostram ætatem clausa et ignorata bene multa patefaciet; scriptorum ac librorum errores ab animis removebit; sacrisque Voluminibus in Latinum, cum e Græco, tum ex Hebræo conversis ab Eusebio Hieronymo, Ecclesiam Christi ditabit*. Dona hujusmodi pro nihilo ducit Clericus noster, quia nihil aliud habet quod agitet in mente, præter temeritatem meam, et acerbitatem in eum effusam. Verum inter multa maledicta quæ in me passim emisit, veritate tandem superatus, isthæc scribere compulsus est Quæstione 9, pag. 291. « Non possum non laudare consilium *Martianæi* de edendis *Hieronymi* versionibus, quemadmodum exstant in antiquissimis libris sine mutationibus, quæ postea in iis factæ sunt, eoque ordine, quo inveniuntur iisdem in libris, non omissis antiquis distinctionibus, quæ in iis cernuntur. Videmur enim nobis videre eas versiones, quales e manu *Hieronymi* prodierunt, aut certe quam minime fieri potuit, immutatas. » Habemus hic confitentem reum, quem peragere necesse est, ut exsultet tandem e republica sacra litteraria, et suis etiam sordeat cum imperito libro Quæstionum Hieronymianarum.

§ UNICUS. *De imperitia singulari I quæstionis Joannis Clerici.*

Totam I quæstionem Hieronymianam absolvit Joan. Clericus in meæ eruditionis vituperatione, ut probet peritiam linguæ Latinæ, Græcæ et Hebraicæ defuisse *Martianæo* ad feliciter edendum *Hieronymum*. Quam longe vero aberraverit a proposito suo, sequentes responsiones docebunt: neque enim quod volebat argumentis comprobare potuit, sed imparem sese ostendit ad judicium ferendum de nova nostra editione, adtissimum autem ad prodendam propriam acerbitatem ac imperitiam; cum recte factis pro gratiarum actionibus convicia reponat, et quæ Latine, Græce, atque Hebraice veritati congruentera me explicata leguntur, eadem ipse traducat imperite in mei contemptum.

Primam itaque quæstionem proponit in hujusmodi inscriptione et epigraphe: *Quid postuletur in eo, qui Hieronymum edere atque illustrare aggrediatur?* Cui consequenter subjungit: « Ut quæstioni huic satisfaciamus, ante omnia duplex auxilii distinguendum est genus; quo instructum eum esse oportet, qui *Hieronymum* edere atque illustrare cum laude velit. Prius licet externum vocare, quod situm sit in copia manuscriptorum codicum, cum quibus editiones antiquiores comparentur, atque expendantur. Hoc se pulcherrime instructum fuisse dictitat passim *Joannes Martianæus*, qui cœpit edere Lutetiæ Opera Hieronymi, quorum primum volumen publicam lucem vidit anno 1693. Qua in re, fidem ei derogare nolim. Verum de eo auxilii genere hic agere non constitui, cum non possim Bibliothecas visere, in quibus manuscripti illi codices *Hieronymi* asservantur. Posterius auxilium internum dici queat, atque ad sex potissimum capita revocari; quorum primum est, ut non tam *Hieronymi*, quam veri amoris sit ejus operum editor; secundum, ut sat eruditus Latine sit, satisque exercitatus in lectione veterum, ut eum scriptorem probe intelligere possit; tertium, ut sit Græce doctus, ita ut facile assequatur Græca admista operibus *Hieronymi*, et quæ ex ea lingua transtulit cum Græcis exemplaribus, si necesse sit, contendat: quartum, ut Hebraicam linguam teneat, sine cujus cognitione judicium nullum ferre potest de iis, quæ de eadem lingua passim habet *Hieronymus*: quintum, ut ejus translationem, et Septuagintaviralem, Græcarumque aliarum recentiorum Fragmenta, cum Hebraico codice non oscitanter contulerit: sextum denique, ut tractandis manuscriptis sit assuetus, exercendisque omnibus periti critici muneribus longo usu tritus. Si sex hisce dotibus instructus sit editor *Hieronymi* Benedictinus monachus, iisque, ut par est, utatur, erit cur ei omnes, qui eum Scriptorem posthac legent, gratias habent atque agant, quod ei recudendo operam dare voluerit. At si ei desint, ne universus quidem ordo Benedictinorum, quamquam in eo sunt nunc multi docti viri impedire poterit quominus eruditi dicant dolendum tot manuscriptos codices esse in manibus hominis, qui iis recte uti nesciat, ac male facere ordinis præfectos, qui curam edendi *Hieronymi* non transferant ad alium peritiorem. »

De sex hisce dotibus pernecessariis editori operum S. Hieronymi, Clerico assentiuntur ad unum omnes. Sed iis criticus editionis novæ debet esse instructus æque ac editor ipse: et si hujusmodi auxilia in objurgatore nostro desiderari possunt, planum erit atque manifestum omnibus studiosis, non *Martianæum* editorem, sed *Clericum* imperitissimum fuisse criticum editionis ejus. Hæc non longam desiderant orationem, cum in singulis capitibus nonnulla sufficiant nobis rerum exempla.

I. Implicatus adeo est ac rudis Clericus in exercendo munere periti critici, ut ignoret in re præsenti quodnam sit auxilium externum, quodnam autem internum et insitum. Vocat enim auxilium externum, quod vocare debuerat in editione operum S. Hieronymi, præcipuum et internum, copiam videlicet manuscriptorum codicum, quos editor peritus comparare debet atque conferre cum libris editis, seu antiquioribus editionibus. Nam quis nesciat ad restitutionem librorum et instrumentorum antiquorum, auxilium præcipuum et quasi interius petendum esse ab auctoritate ac fide vetustiorum manuscriptorum codicum: peritiam vero editoris adjumentum esse requisitum quidem, sed tamquam externum minusque præcipuum? Quod hac ratione velim persuasum Clerico nostro; veram nempe procurari posse sæpius librorum veterum restitutionem ex sola manuscriptorum codicum contentione cum editis libris; quam indubitabilem, absque tali primo auxilio, totius criticorum chorus procudere non posset, nec consequi conjectura. Discat proinde ab editore *Hieronymi* criticus Clericus, quodnam sit vel internum, vel externum auxilium ad restitutionem pervetustissimi Scriptoris.

II. « Vitium est solemne eorum (inquit Criticus) qui antiquos scriptores edere aggrediuntur, mirum in modum scriptores quos edunt extollere, ut eadem opera persuadeant lectori se utilissimum laborem subiisse, ac esse cur sibi propterea gratiæ agantur. » Fateur postea, non modo homines e trivio, sed et virum summum *Des. Erasmum* præivisse monacho Benedictino, atque immodicas laudes in *Hieronymum* contulisse.

Si vitium est solemne apud editores non amantes veri rectique extollere quos edunt, scriptores, certe vitium est solemnius apud æmulos et calumniatores detrahere de laudibus scriptorum quorum sapientiæ fama nequaquam eos delectat. Verum errans est ac vaga disputatio isthæc Clerici, quem alibi docui immodica convicia contulisse in *Hieronymum*; me vero nec pares adhuc ejus virtutibus laudes addidisse. Sed ad capita singularia redeamus, et audiamus quid de Martianæo loquatur Joannes Clericus.

« Secundam dotem, inquit, editoris operum *Hieronymi*, si quis quærat in *Martianæi* stylo, hoc est, peritiam linguæ Latinæ, facile animadvertet bonum virum parum versatum esse in veterum scriptorum lectione; cum ejus oratio, barbarismis scatens, nullum plane melioris sermonis Latini gustum homini inesse ostendat. Ne *Hieronymum* quidem ipsum imitatur, nisi in iis quæ vitanda potius sunt: quemadmodum facere solent discipuli, qui vitia præceptorum, potius quam virtutes, imitantur. Hæc adeo manifesta sunt, ut *Prolegomena, Commentarios* ac *Notas Martianæi* obiter legentibus illico sese ingerant omnibus, qui non sunt linguæ Latinæ prorsus imperiti. At forte dixerit aliquis, in hujusmodi scriptis minime postulari sermonis elegantiam, aut puritatem ad normam ævi Augusti exactam. Quod nec ipse diffiteor, at postulari tamen barbariem, aut gratam esse nemo dixerit, præsertim ubi ea non aguntur, quæ nonnisi verbis ecclesiasticis exprimi queant..... Nec dicas bonum virum stylum elegantiorem esse asperatum, nec quicquam præter perspicuitatem sectatum; lecta enim quavis pagella, intelliges hominem omni ope niti ut, si non *Ciceronem*, at certe *Hieronymum* imitetur, sed frustra. Legis tantum *Breviarii* stylum, locutionibus Hieronymianis vi in orationem intrusis, subinde incrustatum; sed ita tamen, ut in eo ædificio multo plus sit luti, quam marmoris. Deinde infelicem Criticum passim animadvertis, quod est Latini sermonis non satis intellectui necessarium consectarium. »

Totum disputationis criticæ caput absque ulla argumentatione aut exemplis absolvere, non est periti critici; sed garruli et inepti conviciatoris: generalis enim ac vaga disputatio de mea imperitia linguæ Latinæ, urbanus est malevolorum sermunculus; non demonstratio sermonis barbari aut *Breviarii* styli. Potuissem ergo jure meo uti, et animi perduellis criminationem magna solum voce, nec alia re probabilem prorsus contemnere: sed reddamus Clericum inter imperitos linguæ Latinæ; et orationem ejus scatentem barbarismis aliquot notemus exemplis.

Ridet nos quæst. 10, pag. 350 et 351, insulsus Criticus, et in Latinitatem meam his verbis insultare voluit: « Quis non incipiat bene velle eximio illi Scholiastæ, qui ejusmodi hominibus os occludit? nam *linguam* quidem *occludere* quid sit nescio, nisi forte Benedictinus noster, cum loquitur, soleat linguam ore emittere, quam retrahat claudatque intra labia, cum taceat. Sed misso joco, qui Tragœdiæ non convenit, audiamus reliqua: »

Scurrilis ille lepos militis nostri gloriosi magnam præ se fert imperitiam linguæ Latinæ. Nescit quid sit *occludere linguam*; et dum tragœdias agit in nugis, profiteur se non legisse Plantum, cujus hæc sunt verba in Milite Glorioso, act. tert., 10:

Quippe si rescivere inimici consilium tuum, tibi,
Tuopte consilio occludunt linguam, et constringunt [manus,
Atque eadem quæ illis voluisti facere, faciunt tibi.

Hic est sermo meus barbarismis scatens, hic stylus Breviarii mei Plautini, o Clerice, qui jocularium in malum penitus incidisti, dum occasionem præbes notandi in perpetuum imperitiam tuam, ac Latinitatis meæ excultam diligentiam; nam si Musæ Latine loquerentur, Plautino sermone loquerentur. Ergo, velis, nolis, constat nunc *Martianæum*, tuum bonum virum, magis esse versatum in veterum Scriptorum lectione, quam sit Clericus ejusdem *Martianæi* hostis ac Criticus calumniator.

Aliud imperitiæ suæ subministrat argumentum ejusdem quæstionis 10 pagina 380, dum ait: « Cap. XI, 28, Numerorum, ita Latinus Interpres, narrato afflatu Eldadi et Medadi, inducit Josuam loquentem: *Domine mi, Moyses, prohibe eos*. Scholiastes Anonymus habet ad marginem: *h. Reclude eos*. De qua annotatiuncula ita Martianæus: *Hebraice* אלם chelaem, *quod Chaldæus vertit*, esarinun, etc. *Nihil igitur obstat, quin Scholion illud vere sit Hieronymianum*. Sola vox *recludere*, sensu claudendi, debuit docere Monachum nostrum Scholion non esse *Hieronymi*, qui non ita barbare loquebatur, noveratque *recludere* purius loquentibus esse *aperire*. Attamen in versione Scripturæ ea voce sic usus est, quia barbariem vetustioris versionis ubique non emendavit. Sed in scholio ita non esset locutus, præsertim cum כלא frequentius significet *prohibere*, quam *claudere*. »

Dixi aliud subministrari nobis in hoc capitulo argumentum imperitiæ Clericanæ; sed intelligo argumentum genera multa imperitiæ et indicia complexum: etenim imperitia singularis est in qualibet periodo hujusce difficultatis. 1° Manifesta est ex eo quod ait, solam vocem *recludere*, sensu claudendi, debuisse monachum suum docere, Scholion non esse *Hieronymi*: quia verbum illud *recludere*, sensu claudendi, vere est Hieronymianum et ipsi maxime proprium. 2° Probari potest de vetustioris Latinæ versionis exemplaribus, aliisque translationibus. 3° Evidentissime demonstrat nullum esse in critico nostro judicium, dum asserit *Hieronymus* purius locuturum in scholio quodam et annotatiuncula, quam in divinarum Scripturarum translatione Latina. Tria hæc mendaciorum et imperitiæ genera, rebus ipsis manifesta nunc facio.

Apud Hieronymum usurpatam esse vocem *recludere*, sensu claudendi, non solum in translatione Scripturæ, sed in præfationibus suis et Commentariis, consequentia probant testimonia. Præfatione in Danielis prophetæ versionem ex Hebræo, hæc habet Hieronymus: *Denique et pro adolescentulis, post Quintiliani et Tullii lectionem et flores rhetoricos, cum me in linguæ hujus pistrinum reclusissem, et multo sudore*, etc. Commentariorum libro VI, in cap. XXIX Jeremiæ. *Cujus officium est discernendi inter prophetas, qui Spiritu sancto loquuntur, qui contrario: et recludi jubeatur in carcerem, ut mendacii sui pœnas luat; et populum ultra suppliantare desistat*. Et iterum post pauca: *Cur ausus sit propheta scribere veritatem, et cupit eum recludi carcere, ne loquatur*. Deinde in cap. XXXII: *Quod nequaquam eum in carcere, sed in vestibulo recludi jusserit carceris*. Libro quoque I Commentariorum in Abacuc prophetæ caput I: *Et gentes multæ lassatæ sunt eo tempore quo Vespasiani et Titi circumdata est exercitibus, et ad diem solennem Paschæ venientes, urbe quasi carcere sunt reclusi: et fame et penuria defecerunt*. Videat nunc Clericus noster, an vox *recludere* docere me debuerit scholion supra positum non esse *Hieronymi*; et si in re litteraria potest erubescere, pudeat ipsum propriæ imperitiæ, quod rudis adeo fuerit in veterum scriptorum lectione, ut nescierit verbum *recludere* usurpatum etiam esse apud Justinium lib. II,

Orthanes, inquit, *per internuntios quærit a filia, quæ inter regias pellices erat, an Cyri regis filius rex esset. At illa nec se scire, nec ex alia posse cognoscere, quia singulæ separatim recludantur.*

Secundum imperitiæ magnum et imprudens mendacium existit in verbis Clerici affirmantis Hieronymum in sua versione Scripturæ usurpasse vocem *recludere*, sensu claudendi, quia barbariem vetustioris versionis ubique non emendavit. Sed quomodo audet affirmare Criticus noster barbariem illi præjudicatam vocis, *recludere*, non emendatam remansisse in antiqua Latina versione, ex altera vetustiori translatione, cum nullum exemplar hujusmodi vetustioris versionis nec penes se habuerit, nec uspiam videre potuerit et considerare? Parum est quod dixi; adeo mendax, adeo imperitus fuit, ut locutiones Hieronymianæ versionis ex Hebræo non contenderit neque compararit cum vetustiori Latina e LXX Interpretibus prognata.

Quisquis enim unicum libri Levitici decimum tertium perlegerit capitulum (quæ res non est operosa, nec hominis perdiligentis), persuasum ipsi erit illico vocem *recludere* non esse Interpretis Anonymi Latini et vetustioris, sed S. Hieronymi vertentis ex Hebræo. Ubi enim versio nostra retinet verbum *recludere*: ibidem LXX translatio retinet vocem Græcam ἀφορισ, id est, *segregabit*. Sic versu 4 mox recitati capituli, et consequenter versu 5, 11, 21, 26, 31, 50 et 54. Vocem itaque Græcam ἀφορισ cum nequeat Latine reddi *recludet*, etiam apud imperitissimos hominum clericos, consectarium est numquam lectam fuisse in vetustiori versione Latina e Græcis verbis expressa, et ab Hieronymo emendata, si ita placet imperitis.

Deinde multi interpretes Latini utuntur cum Hieronymo voce *recludere*, sensu claudendi. Ita Pagninus et Arias Montanus, Latinus interpres Chaldæus, et nonnumquam Syrus quoque Latinus. Quos omnes si voluerit Clericus Latinæ linguæ imperitos dicere, non mirum mihi fuerit, quod Scholiasten Canonis Hebræi putidum et barbarum sæpius appellarit. Hæc interim de voce *recludere* barbara apud Clericum, usitata tamen et usurpata apud Justinum historiographum, Hieronymum et alios Interpretes pure loquentes.

Tertium imperitiæ ejusdem conviciatoris argumentum suminus ab ultima parte præcedentis difficultatis, ubi docere nos gestit, Hieronymum in versione quidem sua usum fuisse voce *recludere*, quæ non uteretur tamen in aliquo scholio, seu annotatiuncula marginali. Ex quo intelligimus quantum sit et exquisitum judicium critici nostri, qui desideret eloquentiam Latini sermonis in scholiis marginalibus, in opere autem versionis perfecto eamdem eloquentiam non requirat. Quod quam sit absonum a consuetudine virorum doctorum, et abhorreat ab officio Interpretis optimi, Hieronymus ipse docere poterat Clericum, si ejus opuscula attentius legisset.

Audiant igitur studiosi omnes, non criticum nullius judicii, sed sanctum doctorem hunc in modum præcepta tradentem Latinæ versionis, epist. ad Suun. et Fretell. *In eodem*, inquit, *in* Valle Lacrymarum. *Pro quo dicitis in Græco scriptum esse* κλαυθμῶνος, *id est*, plorationis. *Sed sive ploratum, sive planctum, sive fletum, sive lacrymas dixerimus, unus est sensus. Et nos hoc sequimur, ut ubi nulla est de sensu mutatio, Latini sermonis elegantiam conservemus.* Et infra in eadem epistola. *Hadem igitur interpretand: sequenda est regula, quam sæpe diximus, ut ubi non sit damnum in sensu, linguæ in quam transferimus εὐφωνία et proprietas conservetur.* Si ei præcepto paruisset Clericus noster criticus, non absurde peccasset et pueriliter, monens Hieronymum barbarismis scatere in versione Scripturæ; in scholiis autem et annotationibus, Latini sermonis elegantiam conservasse.

Frigidum alterum adversus Latinitatem meam procudit argumentum, quod ego præpostero ordine hic replico, cum scriptum legatur pag. 379 et 380 ante præcedens jam confutatum; sed barbarismos styli mei malui diluere, antequam tricarum Grammaticalium disceptationibus implicare. Objicit itaque Clericus monitum Cassiodori de Orthographia Antiquorum libros describentium, et monita monitis copulat effuse in nos exsultans his verbis; « Si ei præcepto paruisset monachus noster Benedictinus, aut putidus ille scholiastes, quem quasi Hieronymum nobis obtrudere initio conatus est, uterque non peccasset pueriliter ad cap. VI, 8, Numerorum. Scripserat Hieronymus : *Omnis dies separationis suæ sanctus erit Domino.* Scholiastes quidem barbarus, qui nescivit *omnis* esse accusativi casus, æque ac *dies*, ad marginem notavit, esse in Hebræo *omnibus diebus*, quasi aliud significaretur vocibus *omnibus dies*! Politissimus vero monachus simile eruditionis suæ specimen hic edit, cum in ima pagina hæc habeat ; *Manuscripti libri hunc versiculum duobus vel tribus modis legunt. Plures sic habent*, Omnes dies sparationis suæ, etc. *Alii vero* ; Omnis dies separationis, etc. *Regius denique legit cum vulgata Latina:* Omnibus diebus separationis, etc. *Variantes autem hujusmodi lectiones complectitur Canon Hebraicæ veritatis.* Quasi vero essent hæ variæ lectiones, cum ultima sit mera depravatio, secunda vero et prima prorsus eadem. Adeat hac de re Editor Hieronymi virum, quo a multis annis Romana purpura doctiorem non indult, *Henricum* intelligo *Norisium*, Dissert. 4, ad Cenotaphia Pisana, cap. 3, unde discet accusativus plurales tertiæ declinationis, quorum genitivus pluralis in IUM desinit, promiscue terminatos in ES, EIS et IS. »

Scriptoris effuse petulantis verba sunt isthæc, in quibus multa imperitiæ suæ specimina nobis edidit. Putidos nos et barbaros habet, quia variantes lectiones, quæ vere variæ sunt ac diversæ in versiculo octavo capitis sexti Numerorum annotavimus. Sed ut ordine usus decurrat nostra confutatio ad fidem librorum, meminerit lector studiosus annotationum mearum in divinam Bibliothecam sancti Hieronymi, hujus maxime cap. I Josue, 14: *Vos autem transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu*, etc. Monebam enim ante annos plurimos prudentem et curiosum lectorem, de varietate hujusmodi lectionis, et dicebam : *Septuaginta legunt in singulari*, omnis fortis manu : *quod Canon Hebraicæ veritatis*; *ms. Bibliorum codex Regius, et unus Corbeiensis, imitantur: etsi in mss.* omnis, *et* fortis, *facile scribi potuit, pro* omnes *et* fortes, *quia Veteres* I *pro* E *scribebant sæpius.*

Id a me scriptum legebatur septem annis ante editam librum QQ. Hieronym. Unde isthæc commemoratio quasi exprobratio est Clerici immemoris beneficii. Docueram enim eum et varianles Scripturæ lectiones et Orthographiam Antiquorum, quam ego non ex monito Cassiodori, sed e quotidiana lectione et usu perpetuo mes. codicum vetustissimorum apprime fueram eductus. Imperite igitur et pueriliter adire nos jubet magistrum purpuratum Grammaticæ, cum ante monitum ejus magistri in hac parte fuerimus omnium sapientium et insipientium.

De varietate autem lectionis versiculi Numerorum quid dicam? Condoctior sum quam noster in republica litteraria comicus, qui concentum ignorat omnium editorum Scripturæ sacræ. Adeat igitur hac de re recriticus Clericus *Biblia Polyglotta* Briani Walloni ; adeat Thomæ James *Bellum Papale*, unde discet *omnes dies, omnis dies, omnibus diebus*, varias esse lectiones; et quidem majoris momenti, quam sint permultæ a docto Waltonio collectæ de manuscripto Alexandrino codice. Neque vero necesse est, ut varia sit aliqua lectio. sensum variari semper; modo diversis verbis fuerit concepta et explicata. Sic in Polyglottis ad versum 14 capituli I Gen. notatur hæc varia lectio Græca, εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς; et in ms. Alex., εἰς φαῦσιν τῆς γῆς, *ad illuminationem super terram*; et, *ad illuminationem terræ*. Capite quoque tertio, v. 9, ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου; ms. Alex., ἐν μέσῳ τῳ παραδείσῳ, id est, *in medio paradisi*; et *in medio paradiso*. Vociferetur nunc Clericus putidum esse scholiasten et Criticum infelicem, qui hujusmodi lectiones varias annotavit in Græcis; aut si aliquando resipiscere voluerit, veniam precetur insignis temeritatis, propriæ imperitiæ, et insitæ cupiditatis carpendi cæteros omnes scriptores.

At quis non miretur æstum critici nostri affirmantis, *Omnibus diebus separationis suæ sanctus erit Domino*, meram esse depravationem versiculi 7 cap. VI libri Numerorum? Nusquam tuta fuit in Joanne Clerico fides; sed nunc fidei perfidum se probat omnibus; cum audeat nimia confidentia asserere lectionem omnium purissimam et integerrimam, meram esse depravationem. Consulat itaque lector prudens ac religiosus hunc Scripturæ versiculum in libris authenticis, et mirabilem inveniet concentum in contextu sacro, et in cunctis sacris Interpretibus. Hebræus enim legit hoc modo : *Omnibus diebus Nazaræatus sui sanctus ipse Domino.* LXX Interpretes : *Omnibus diebus voti sui sanctus erit Domino.* Chaldæus : *Cunctis diebus quibus fuerit Nazæræus*, etc. Textus et versio Samaritanorum : *Omnibus diebus Nazaræatus sui*, etc. Syrus interpres: *Omnibus diebus abstinentiæ suæ sanctus est Domino*; similiter et Arabs. Vulgata denique cum cæteris, *Omnibus diebus separationis suæ*, etc. Hunc Scripturæ et interpretum omnium concentum vocat Joann. Clericus *meram depravationem*. Judicium ergo hujus rei penes sit oculos virorum doctorum et Christianorum.

Jam si talione vellem remordere Latinitatem Joannis Clerici, quantam hujus linguæ imperitiam ex ejus opusculis in medium redigerem? Sed quas partes mihi sumpsissem, eas præoccupavit responsio Critica Scriptoris eruditi, qui multam segetem barbarismorum et solœcismorum, id est, peccata et vitia critici nostri collegit de pulvere Harmoniæ ejusdem Evangelicæ. Ad Patrem igitur *Lepineul* ire jubeo *Joan. Clericum*, ut sermonis Latini gustum hauriat potius ab optimo Grammatico, quam stylum barbariei plenum

more solio consectetur, veniamque petens in præteritum nunum illud præcipue roget : num pure loquenti excidere possit hæc Latina phrasis, *Legis tantum Breviarii stylum ?* ex qua locutione laudem sibi parere, *Martianæo* autem imperitiæ famam inurere voluit.

III. Postquam Latinitatis meæ diligentiam expugnare tentavit criticus imperitus, Græcanicam similiter peritiam, qualiscumque sit in me, nullam esse sibi persuasit, cuctisque suadere conatur consequenti verborum serie : « Tertium, in edendo *Hieronymo*, subsidium petendum ex Græca lingua, ex qua multa passim aspersit, et multa etiam transtulit. Hæc vero neque satis intelligi possunt, neque virgula censoria ubi opus est notari, nisi ab homine ita ejus linguæ perito, ut subinde Lexici auxilio non indigeat. Quam linguæ peritiam minime profecto assecuti ii videntur, qui verterunt ἀντὶ φοινίκων τὰ βαΐα σύρουσι *coram palmis ramos palmæ trahunt*, ut obiter monuimus Artis Criticæ, part. III, sect. 1, cap. 15, n. 25. Sed et alia multa posthac clariora rei indicia in lucem proferemus.

« Ipse quidem *Hieronymus*, ut demonstrabimus, ubi ad eam quæstionem deventum fuerit, Græcæ linguæ peritus non fuit; at ejus lapsus deprehendi nequeunt, nisi a peritiore; quod tamen ab ejus Interprete fieri necesse est, et interdum in apertioribus nonnullis peccatis, ne quid dissimulem, factum est a *Martianæo*, sed multo frequentius factum oportuit.

« Ex peritia autem eam Latinæ, tum Græcæ linguæ lectione que optimorum Scriptorum, quas postulari contendimus ab editore ac illustratore *Hieronym.*, constat eruditio illa philologica, quam *Erasmus* ei prorsus necessariam esse judicavit. Quare merito existimavit sibi excusandum esse, quod ab humanioribus litteris nondum satis paratus primum aggressus esset Hieronymianas epistolas illustrare... Hæc diligenter *Martianæo* expendenda fuerunt; quamvis enim studio *Erasmi*, ne de *Mariano Victorio* loquar expurgatum accepérit *Hieronymum* innumeris vitiis, quoniam tamen utrinque laborem ad priscos codices exigere aggressus est, et de utroque judex sedere, non multo minus eruditione criticainstructum prius esse eum oportuit, quam *Erasmum*. Quod, ut opinor, perpauci sibi persuadebunt, qui præfationes, commentarios et notas hominis legerint. »

Nullum hoc loco exemplum imperitiæ meæ objicit Clericus, præter verba Græca ἀντὶ φοινίκων, etc., quæ satis docte interpretata ei nequaquam videntur. De qua iterum indecta interpretatione monet nos Quæst. 9, pag. 310. « Paulo post, inquit, observat *Martianæus* inserta fuisse verbis Hieronymi hæc Græca, ἀντὶ φοινίκων τὰ βαΐα σύρουσι quæ perabsurde vertit, *coram palmis ramos palmæ trahunt*, cum debuerint verti *pro dactylis ramos palmæ trahentibus*, ut ostendimus dudum *Artis Criticæ* part. III, sect. I, cap. 13. »

Scire vix potuisseio, quæ sit illa *Ars Critica* acerbi Recitatoris Clerici, nisi Parisinum Litteratorum *Diarium* ante paucos menses perlegissem, et in eo dissertationem Domini *Carel*, qui verba Græca mss. nostrorum tertius restituere conatur; sed conjecturis suis tantummodo. non veterum librorum fide auctoritateque. De versione igitur perabsurda Græcorum verborum in Arte Critica Clerici, hæc habet D. *Carel* in Diario Gallico : « On conviendra « M. le Clerc, que le mot grec φοῖνιξ signifie également le « *palmier* et les *dattes* qui en sont le fruit ; mais il n'en est « pas de même du verbe σύρειν, qui ne signifie jamais *vellere* « ou *decerpere*, comme M. le Clerc le traduit, mais toujours « *trahere*. De plus, la suite du discours de S. Jérôme ne « permet pas de donner à ces paroles le sens que M. le « Clerc leur donne. S. Jérome veut détourner son ami « Sophronius de traduire en Grec, et pour les Grecs. la « version latine des Psaumes qu'il venait de faire sur l'Hé- « breu, parce que ce serait faire une chose inutile; ce « serait porter du bois à la forêt, *in sylvam ligna ferre* ; « ce serait donner une version grecque aux Grecs qui en « avaient déjà plusieurs autres qu'ils estimaient avec rai- « son : en un mot, ce serait, dit S. Jérôme, faire connaître « mon ignorance aux savants de cette nation, en leur don- « nant moyen de comparer ma version avec celles qu'ils « ont déjà, *Et doctissimos quoque viros testes imperitiæ meæ « facere voluerit*. S. Jérôme ne peut donc pas en cet « endroit, comparer sa version aux fruits, et celles des « Grecs à des branches stériles; ce serait dire tout le con- « traire de ce qu'il prétend, et tomber dans une contra- « diction manifeste. »

Ita de Arte Critica Joannis Clerici si ego scripsissem, non illico assensum verbis mei sprætbuissent eruditi omnes saltem æmuli mei : verum quis fidem non habebit viro erudito, qui verba Græca et verborum Clericanam versionem inspexit ac expendit? Liquet itaque ex ejus observatione, Joan. Clericum imperitum esse linguæ Græcæ, cum verbum σύρειν sit interpretatus *vellere* et *decerpere*. Deinde exploratum nobis est atque manifestum ex eadem observatione Domini *Carel*, tantam esse in Clerico mentis cæcitatem ut non modo absurde interpretetur verba inserta Hieronymianis ; sed ipsum etiam Hieronymum absurdissimum faciat ac parum sibi constantem virum.

Nunc veniamus ad objectationem critici nostri, qui propriæ imperitiæ ac stultitiæ famam mihi inurare voluit in eorumdem verborum Græcorum interpretatione. Sed hujus rei judicium habendum est ex meæ annotationis verbis, non ab imperito scriptore qui simultatem exercet. Hic igitur est contextus præfationis Hieronymi ad Sophronium suum, tom. I, col. 836 et 838 :

QUOD OPUSCULUM MEUM, SI IN GRÆCUM (UT POLLICEAIS) TRANSTULERIS, ET IMPERITILÆ MEÆ DOCTISSIMOS QUOQUE TESTES FACERE VOLUERIS, DICAM TIBI ILLUD HORATIANUM : IN SILVAM NE LIGNA FERAS, etc.

Annotatio nostra.

« Addunt hocloco vetustiora exemplaria quasdam Græcas voces e quibus nullum sensum elicere potui ΑΝΤΙΦΑΟΝΙΚΩΝ ΤΟΒΑΙΑ ΣΥΡΟΥΣΙΝ : nisi legendum sit, ἀντὶ φοίνικων τὰ βαΐα σύρουσι, id est, *coram palmis ramos palmæ trahunt*. Sensus est, si opusculum meum in Græcum transtuleris, et imperitiæ meæ doctissimos viros testes facere volueris, non secus facies quam illi qui ante arbores ramusculos afferunt; unde merito dicam tibi illud Horatianum : *In sylvam ne ligna feras*. Hæc quantumvis sibi cohærere videantur, non mihi multum arrident; tuta quod sententia perfecta sit absque his Græcis verbis, tum quia reperiuntur codices mss. in quibus absunt hujusmodi voces: talis est Sorbonicus, talis est Vaticanus num. 344. Denique nec Erasmus, nec Marianus proverbii istius Græci meminere in suis editionibus: nescio an rei difficultate victi, an potius defectu vetustiorum exemplariorum mss. quibus nos abundamus, manifesto satis numine. »

Lectorem æquum et prudentem rogatum velim, ut ad præcepta Artis criticæ perpendat hæc mea verba, videatque an Clericus noster veterum et Recentiorum judex subtilis sit et calidus. Certe confidenter dicam, cunctasque Grammaticorum leges et lexica Græca citabo universa, ad probationem versionis meæ, *coram palmis ramos palmæ trahunt*; ἀντὶ enim Græce sive ἄντα., Latine est *coram*, *contra*, *e regione*, ἄντα ἰδών, *ob oculos intuitus*, *contra respiciens*; ἀντία δέσποινης φάσθαι, *coram dominæ alloqui*. Sic igitur ἀντὶ φοινίκων, erit Latine *e regione*, *coram*, *contra*, *ac adverso*. Τὰ βαΐα *ramos palmarum* significare Evangelium quoque docet. Σύρουσι denique apud Grammaticos omnes tertia persona est pluralis verbi σύρω, *traho*; uti potest esse tertia dativi casus, σύρουσι *trahunt*, et *trahentibus*. Ubi est ergo imperitia linguæ Græcæ quam mihi Clericus objiciebat ? Jam si ad sensum attendamus Hieronymiani contextus, quid magis congruit illi Hieronymo *In silvam me ligna feras*, quam istud *coram palmis me trahas ramusculos (a)?* Restat itaque ut Critico nostro respondeam, Ut ut tu es, item censes omnes esse. Gradiens namque stultus in via, omnes alios stultos existimat et imperitos.

Sic quoque pag. 460 coarguit editionem nostram, dicens : « Secunda epistola est ad monachum *Evangelum*, non *Evangelium* : *Evangelus* enim non dicitur, sed *Evangelus*, prout analogia postulat ut et usus.... Attamen *Martianæus*, pro solita sua sagacitate grammaticæque peritia, inusitatum usitato, analogiæ contrarium ei consentaneo prætulit in hujus epistolæ titulo, cum utrumque legeretur in mss. Qua in re, non minus peccavit, quando quidem electio ex ejus arbitratu pendebat, quam qui fingunt ipsi nomina Græca contra linguæ analogiam.... In interpretatione vocis φιλεγκλήμων, qua utitur *Hieronymus* initio hujus epistolæ felicior non est ; eam enim vertit *amatorem querelarum*, *sive querulum*, *eo quod præbeat occasionem querelarum et controversiæ*, cum ἐγκαλεῖν sit *accusare* et φιλεγκλήμων dicatur *amans accusationum*. Ac sane Hieronymus agens de *periculoso*, ut loquitur, *tractatu* eum, quamquam satis dure (nam vox de homine tantum carpendi nimio studio laborante dicitur) φιλέγκλημονα vocat, quasi quæstionem, cujus solutio facile in erroris accusationem incurrat. »

In hac quæstione si non vocis et nominis *Clerici* habemus analogiam, ingenii tamen ejus expressam tenemus ab ipso similitudinem et subitam imaginem ; est enim suo detrahentes, contentione instituta, *rejellere*, suo nos loco ostendemus.

(a) *Errant, ac se misere tota hac disceptatione discruciant, Martianæus, Clericus, Carelius. Quo pacto restituenda lectio sit, reponentes* ἀντιφοίνεικῶν τοὺς κατασύρουσιν, *quod est,*

sensu vere φιλεγκλήμων *amani accusationum*; et quidem *falsarum*, ut liquet ex præsenti capitulo. Nam cum debuisset gratias referre novæ editioni propter restitutam vocem genuinam et nomen *Evangelii* sive *Evangeli*, et sublatum nomen *Evangeli* veterum editionum, subito immemor beneficii ad convicia et mei accusationem descendit, quasi prætulerim inusitatum nomen *Evangelius* usitato *Evangelus*. Quam accusationem confutat prolegomenon posterius nostrum in tom. II editionis novæ, ubi hæc scripta leguntur: *Epistolam ad Evangelum, sive Evangelium dedit idem sanctus Doctor*, etc. *Ergo eadem tempore epistolam ad Evangelum scribebat Hieronymus.* In margine quoque hunc habet titulum: *Epistola ad Evangelum*. Denique in ordine chronologico epistolarum II toni sic eam epistolam inscripsi ad num. 47: *Epistola ad Evangelum, de Melchisedec*. Hoccine est præferre nomen *Evangelius* inusitatum nomini usitato *Evangelus?* Hic etiam questus est Clericus! queritur equidem φιλεγκλήμων noster, quod nomen suum interpretatus sim *querulum*, sive *amatorem querelarum*; magis illi arridet *amans accusationum* cum propter ingenium proprium, tum propter imperitiam Græci sermonis quam illi excutere necesse est ex Lexico Scapulæ, pag. 730: Φιλεγκλήμων, *amator querelarum, querulus*; *item delator, quadruplator*. Liceat mihi cum talibus lexicographis imperite Græcorum verba interpretari: Clericus solus sibi sapiat et peritissimus videatur. Sed de Græcis quæstionibus hactenus, ad Hebraicas veniamus.

IV. « Quartum, necesse est editorem ac Illustratorem *Hieronymi* linguæ Hebraicæ peritum esse: quod duplici labore est comparandum. Prior est situs in accurata cognitione grammaticæ hodiernæ, et rationis quæ cum Rabbini, tum recentiores alii interpretes vetus Testamentum explicare solent. Posterior in examine ejusdem linguæ collatæ cum linguis vicinorum Syrorum, Chaldæorum, Arabum, immo etiam remotiorum Æthiopum: ex qua collatione non dubia lux affulget multis Scripturæ sacræ locis.... Sine duplici labore, de translationibus veteribus, adeoque de Hieronymiana judicare satis recte non possumus. Utroque quidem hoc subsidio destitutus fuit *Erasmus*, et de posteriore ne cogitavit quidem, ut nec quisquam ejus æqualium, prius vero aliena opera supplevit, ut ipse in Epistola ad archiepiscopum Cantuariensem candide fatetur. *Græca*, inquit, *quæ vel omissa fuerunt, vel perperam addita, restituimus, quod idem fecimus et in Hebraicis; verum hoc sane in parte, quod minus nostro Marte poteramus, aliorum suppetiis præstitimus, præcipue fratum Amerbachiorum, quorum quidem auxilio libenter sum usus, quod Hebræorum litteras degustassem verius, quam didicissem.* At horum opera factum est, ut omnia temere exigerentur ad rationem legendi Massoretharum, characteribus quæ Hebraicis scriberentur, quæ Latinis scriperat aliter *Hieronymus*: quasi mendosum esset quidquid a Massorethica lectione dissentiebat. Peccatum hoc recte a *Martianæo* passim notatum et emendatum est, quod æque libenter profiteor, ac ea noto quæ minus recte ab eo facta videntur. Verum Grammaticæ Hebraicæ ea cognitione imbutus est, ut minus accuratis locutionibus Hieronymi, in errores abducatur vix condonandos; ut cum censet voces Hebraicas incipere a vocalibus, ac diphthongis, ex loco Hieronymi perperam intellecto (*ad lib. de Nominibus Hebraicis col.* 40). Idem etiam non semel invehitur *(in Comment. ad eundem librum)* in eos qui Hebraicis vocibus significatus fuise censent nunc nobis ignotos; nec proinde damnandos Interpretes veteres cum aliter verba vertunt quam nunc solemus. Quod tamen usque adeo verum est, atque ita demonstratum a viris doctis, ut ab harum litterarum perito in dubium amplius nequeat revocari. Exempli causa. Pro *Philisthæis* LXX interpretes sæpe habent ἀλλοφύλους, quod legere etiam est in lexico Græco Nominum Hebraicorum. Rationem hujusce translationis cum non intelligerent ii, a quibus translata sunt nomina Hebraica, seu *Hieronymo* antiquiores, seu ipse *Hieronymus*, ad nescio quas alias coactas ac contortas etymologias confugerunt; dum vertunt *cadentes, sive ruina pauci*, aut *cadentes potione*, aut *ceciderunt duo*, quasi decudendum esset ex נפל naphal, *cecidit*, et שתה schathab, *bibit*, aut שתים schibajim, *duo*. At nos alibi ostendimus ex Æthiopica lingua petendam versionis rationem Sed et alia ejus rei exempla postea proferemus. »

Multiplici hic, ut alibi, errore vagatur animus Clerici. 1° Censet cognitionem accuratam Grammaticæ Hebraicæ hodiernæ per necessariam esse ad restitutionem Hebraicorum verborum, quæ passim admiscet Hieronymus: et paulo post candide fatetur verba Hebraica in Operibus Hieronymi fuisse penitus depravata, quia fratres Amerbachii cum cæteris quorum opera usus est Erasmus, temere exegerant omnia ad rationem legendi Massorethorum, id est, ad accuratam cognitionem grammaticæ Hebraicæ hodiernæ, quæ tota pendet ex punctis vocalibus, mutatione punctorum, et notis criticis eorumdem Massorethorum. Hinc videat studiosus lector, quam fidem habere debeat Critico usque adeo sibi parum consulanti, ut evertat propria manu in eadem observatione, quod conatur astruere. 2° Confitetur peccata editionis Erasmianæ a Martianæo *passim* fuisse notata et emendata, cum dicere debuisset *semper et ubique*: nullum est enim verbum Hebraicum in operibus universis S. Hieronymi, quod ego non emendaverim ac restituerim ad fidem quamplurium vetustissimorum codicum manuscriptorum; et licet in hac parte miniæ criticorum impenderent, ego succurri tamen et subivi. Mihi itaque gratias ago, quod tantam restitutionem in operibus S. Hieronymi procurare potuerim, in gratiis æmulorum meorum ac multorum imperitorum. 3° Objicit Clericus noster errores minime condonandos, in quos adducor minus accuratis locutionibus Hieronymi, id est, cum censeo voces Hebraicas incipere a vocalibus, ac diphthongis propter locum Hieronymi perperam intellectum col. 40, tom. II. De hoc loco jam supra dictum est, ubi de Hebraica eruditione Hieronymi disputavimus. Sed miror criticum nostrum adhuc ignorantem æque veterum, ac recentiorum grammaticorum regulas, quibus evidentissime probare possumus multa verba Hebraica incipere a vocalibus. Nam ex veteribus Hebræis grammaticis hæc apud Hieronymum leguntur lib. de Nominibus Hebraicis, *ad Gomorrha* nomen: *Sciendum, quod G litterum in Hebraico non habet, sed scribitur per vocalem* ain (*a*). Incipiebat igitur hoc nomen a vocali, non vero a littera consonanti, עמורה, *Omorrha*. De diphthongis non minor est consensus apud Græcos et Hieronymum, in vocibus quatuor, *Hiram, Histob, Hiras*, et *Hisboseth*, de quibus idem Hieronymus: *Idcirco cum aspiratione hæc nomina posuimus; quia et apud Græcos et apud Hebræos per diphthongum scribuntur.* Recentiores vero Grammatici nonne sæpius scribunt ουν scuvve, id est, vocalem sive diphthongum u vel ou? Verbi gratia, Gen. I, 10, ולבקיה *oulmiceah*, et *congregationem aquarum* scilicet, *voeuil maria*. Utque doceam multa Clericum præcepta Grammaticæ hodiernæ, audiat *Thom. Dufour* cap. 2, de Lectione, pag. 14: *Denique legitur* (scheva) *post motionem magnam, excipere* ו *initiale, post quod non legitur, ut* ובני ouvno *bysillabum*, etc. Est itaque *vav* vocis initiale, *vocalis*, sive *motio* magna, quæ a multis legitur *ou*, quasi sit diphthongus, ab aliis autem ut simplex *u* vocalis. Secundum præcepta ejusdem Grammaticæ, syllabæ finales in vocibus אלה *Eloah*, ישוע *Jeschouah*, משיח *Maschiahh*, tsisyllabis, incipiunt a vocali *a*, sive a *patahh*, quod Grammatici periti vocant usurpatum, quia illius sonus auditur prius quam litteræ consonantis supra scriptæ. Eodem modo nomen Dei proprium יהוה quod numquam legi debet ut scribitur, habetque puncta aliena, sæpius in sacro contextu Hebraico legendum est *Elohe, Elohim*, et *Adonai*; quamvis imperiti Clerici hic legant *Jehove, Jehovi, Jehova*. Denique nomina propria hominum, urbium et montium sæpius incipiunta vocali littera, et hoc modo lecta visuntur, apud LXX int. et Hieronymum. *Adam, Eva, Abel, Abraam, Ada, Our*, vel *Ur*, etc., quibus in vicissime comprehamus imperitiam Clerici nostri: accuratam vero cognitionem Grammaticæ hodiernæ in *Martianæo* Editore *Hieronymi*. 4° Impudenti mendacio audet scribere Clericus me invectum esse in eos qui Hebraicis vocibus significatus fuisse censent nunc nobis ignotos, cilatque Commentarium meum in librum Nominum Hebraicorum. Ad calumniam improbi Scriptoris hujusmodi confutandam sufficere credo ea describere quæ leguntur tom. II editionis nostræ, col 311 et 312. Hoc igitur modo scribebam ante quinque vel sex annos.

Multa præber hæc objiciunt Hieronymo hodierni critici hebraizantes et criticorum gregales, quamvis Hebraicæ prorsus rudes ac imperiti. Horum argumenta collegit vir clarissimus Ludovicus Ferrandus, de sacris litteris, et de Hieronymo optime meritus. Is cum suscepisset provinciam tuendæ Hebraicæ eruditionis Hieronymianæ, undique conquisitis argumentis quibus sancti Doct. impugnatur peritia, satisfacere laudabili conatu sibi proposuit, et toto capitulo 3 sectionis 4 Disput. Prolegom. Summæ Biblicæ, militare cœpit adversus eos qui semper aliquid reprehendunt in etymologiis, aut interpretationibus Hieronymi. At nolunt plures in responsis viri laudati famam pendere maximi Scripturarum Interpretis, quia vix acquiescunt mediæ parti responsionum ejus. Quis enim, inquiunt non pauci, æquo animo ferat vagas ac futiles in defensione Hieronymi id genus responsiones, pag. 140 Sum. Biblic.

(a) Improprie dic: vocales apud Hebræos esse litteras, ad laudata Hieronymi testimonia ostendimus.

«Cæteræ objectionis sextæ interpretationes defendi, aut excusari facile possunt: ad ignotas confugiendo significationes, aut negligentes scriptores in culpa ponendo, addique fortasse etiam possit lectionis varietas, quæ in causa fuerit, cur Antiqui interpretationes ab usu nostro alienas adduxerint.

« Vocis sonus, qui idem fere est in nominibus Hereb חרב et ערב; Cedes קדש et חדש: Hieronymum altioribus intentum, et forsitan properantem fallere potuit, ut rebus in hujusmodi doctissimi quoque quotidie peccant.»

Certe res confecta est, si nihil aliud afferamus in defensionem Hebraicæ eruditionis Hieronymianæ. Sive enim properando, sive altioribus intendendo falsus fuerit sanctus Doctor, constans erit sententia apud eruditos, Hieronymum sæpius hallucinatum in suis interpretationibus et nominum etymologiis. Deinde nullus est error tam manifestus, nulla depravationis species quæ non possit defendi, modo confugiamus ad illa imperitiæ diverticulæ, id est, ad ignotas Hebraicorum nominum significationes, aut scriptorum veterum oscitantem inscitiam. Præstat igitur novas potius ac speciales supplere responsiones, quam hisce generalibus assertionibus adhærere quibus nec mediocriter docti satis acquiescere mihi visi sunt.

Hæc sunt, candide lector, quæ de significatibus, sive significationibus vocum Hebraicarum nunc ignotis plena fide scripsi et jam descripsi, tuum est probare sincerità tem meam, et calumniam Clerici devitare, sive hujusmodi gloriosum militem in Republica litteraria exauctorare: Miles enim ille falsusque vindex publicæ libertatis, partim victoriæ fiducia, partim ignominiæ dolore ad omnem audaciam contumeliæ processit in suis quæstionibus Hebraicis ascribens nobis propriam imperitiam, ac singularem invidiam, qua in omnes invehitur acerbius. Ceterum, ne quid eum fallat, multos fereque omnes censeo significatus fuisse vocibus Hebraicis ignotos nunc Clerico nostro, qui afflatus leviaura litterarum Græcarum atque Hebraicarum doctissimos quosque veteres Scriptores despicatissimos habet, atque eorum dem Editoribus insidias collocare non desinit.

V. « Quinto loco, inquit, qui Hieronymum edere aggreditur, debet LXX interpretes, et fragmenta aliorum diligenter legisse et cum Hebraico codice comparasse, ut possit de eorum collatione, quam sæpe instituit *Hieronymus*, recte judicare. Ea enim facultas non acquiritur lectione *Breviarii*, aut suppletur subito ad Concordantias ac Lexica perfugio; sed diuturna atque attenta Hebraici codicis, interpretumque veterum lectione. Hæc cum deesset *Joanni Martianæo*, multos errores propterea admisit, ut postea liquebit, etc. »

Quid nocuerit *Breviarium* Joanni Clerico nullus scio: dolet tamen sæpius, quod ego pensum hoc diligens ac religiosus persolvam. At qua audacia nunc audet affirmare, mihi non adfuisse facultatem diurnæ lectionis Hebraici codicis, interpretumque veterum? Nulla fere pagina est in tomis tribus operum sancti Hieronymi jam editis, qua non possit os improbum occludi. Certe nisi redoleret gloriolam, totum opusculum tomi II, quod non minimam partem Hexaplorum Origenis complectitur, revocarem in studiosi lectoris memoriam. Neque vero colligere potui, propria manu exscribere et adornare tot Fragmenta codicis Hebræi et veterum interpretum Græcorum, absque attenta et diurna horum omnium lectione. Ergo aut quidem nemo, aut si quisquam, insipiens iste est Clericus sycophanta, qui laborem meum calumniæ ejus contra positum neque vidit, neque intellexit.

Sed ad causam doloris Clerici eostri veniamus, quem una annotatio ita pupugit ut somnum ei ademerit, et somniantes repræsentaverit *Martianæum* simul et *Bonfrerium*. Imperitiam igitur suam ita tuetur. «Verum *Joannes, Clericus* animadvertere non poterat quod somniaturus erat Martianæus, nec אילון *elon* usquam est lectitatum *aulon* a LXX int. non modo in Numeris et Deuteronomio, nusquam אילון *elon* vertitur a LXX interpretibus αὐλών, sed ne in universo quidem vetere Testamento. Decepit, ut videtur, *Martianæum* minus attenta lectio notarum *Jac. Bonfrerii* ad librum de Locis, ubi conjicit αὐλὼν *deformatum* esse *ab* אילון; quod ita intellexit noster quasi a LXX interpretibus hoc esset factum, quia in re graviter hallucinatus est. Nam LXX interpretes aut appellative eam vocem sumpserunt, pro nomine arboris, aut verterunt Ηλων, ut Jud. IX, 37, etc. Hæc animadversa esse a *Martianæo* oportuit, antequam me imperitiæ insimularet. Debuisset etiam; ut hoc obiter dicam, emendatius recondere librum de Locis Hebraicis, non lectori menda editionis Bonfrerianæ passim reponere, ut hic fecit, etenim prave habet utriusque editio Αὐλὼν pro Αὐλών, et ἐπίμηκος pro ἐπιμήκης, ut Græcæ linguæ non prorsus imperiti illico intelligent. »

De voce itaque αὐλὼν vel Αὐλὼν, et ἐπίμηκος pro ἐπιμήκης nostra animorum hic concertatio est. Ac primum Αὐλὼν esse Hebræum nomen (*a*), non autem Græcum (ut quidam putabant tempore sancti Hieronymi) manifestissime demonstrare possum eum ab ipsis LXX interpretibus tum ab Eusebio atque Hieronymo Id enim legimus cap. 1, vers. 4, Deuteron: *Hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses omni Israel trans Jordanem in deserto ad Occidentem prope Rubrum mare*, ἀναμέσον Φαρὰν, Τοφὸλ, καὶ Λοβὸν, καὶ Αὐλὼν, καὶ καταχρύσεα, *inter Pharan, Tophol, et Lobon, et Aulon. et aurifodinas*. Non minus est nomen proprium loci *Aulon* hic positum a LXX interpretibus, quam *Pharan, Tophal*, et *Lobon*, inter quæ loca Moyses sermonem habuit ad omnem populum Israel in deserto. Sicut igitur ille ineptiret, qui *Pharan, Tophol, Laban* et *Haseroth* negaret esse nomina proprie Hebraica, ac nomina propria locorum: ita quoque ineptire dicendus est, qui præfracte negat Hieronymo, *Aulon* pro *Haseroth* positum apud LXX non esse proprium nomen hujus loci, et nomen Hebraicum. Idem probari potest e libro de Locis Hebraicis: nam consilium Eusebii est nomina propria Locorum edisserere: et quidem nomina Hebraica, non autem nomina Græca et appellativa, ex quo consectarium est Αὐλὼν in libro Locorum Hebraicorum esse proprium nomen et pure Hebraicorum esse proprium nomen et pure Hebraicorum. Deinde id ipsum docet Eusebius his verbis: Αὐλὼν, πεδιας μεγάλη ἐπίμηκος εἰς ἔτι καὶ νῦν καλεῖται, etc. *Aulon, vallis grandis extensa usque hodie appellatur*, sive ut Hieronymus vertit, « appellatur autem vallis grandis, atque campestris in immensum longitudinem se extendens; quæ circumdatur ex utraque parte montibus sibi invicem succedentibus et cohærentibus, qui incipientes a Libano et ultra, usque ad desertum Pharan perveniunt. Suntque in ipso Aulone, id est, in Valle campestri urbes nobiles, Scytopholis, Tiberias, stagnumque propter eam: sed et Jericho,» etc. Ex his proclive est colligere Clericum nostrum asserentem Αὐλὼν esse nomen Græcum et appellativum, simul lectori suadere velle, illud nomen circumdatum esse montibus sibi invicem succedentibus; in eoque nomine urbes nobiles positas esse, quin et regiones per quas medius Jordanis fluit. Quæ cum nisi ab insaniente affirmari possint, restat ut dicamus « Aulon » nomen esse proprium cujusdam loci, ac nomen Hebraicum suo ordine positum et edissertum ab Eusebio in libro de Locis Hebraicis. De Hieronymo satis superque dixi suis locis, id est, tomo II, col. 342, 344 et 345, et deinde col. 394, in notis. Consulat qui voluerit, ego nolo jam actum peragere.

At quid fiet editionibus « Bonfrerii et Martianæi, qui scribunt Αὐλὼν, cum circumflexo; et ἐπίμηκος pro ἐπιμήκης? Dicetur Græcæ linguæ non prorsus imperitis recte ita sese res habere; quia Αὐλὼν in antiqu is libris scriptum est ad distinctionem nominis proprii Hebræi, et nominis αὐλὼν Græci appellativi. Deinde frequenter apud Græcos scriptores, nomina quædam adjectiva terminantur in «ος» et in «ης,» sic ὀμβρηρὸς et ὀμβρήρης, « pluviosus; » ἐπίμηκος et ἐπιμήκης, « extensus in longum, » etc., quæ cur ignoret Clericus noster criticus, miirari desino; cum ignoret nomen «Aulon» esse nomen proprium apud Hebræos æque atque apud Græcos et Latinos, «Aulon,» fons, vallis et mons Phrygiæ magnæ: «Aulon,» oppidum magnæ Græciæ; « Aulon, » urbs in ora Macedoniæ, etc.

VI. « Sexto loco, inquit Clericus, diximus editorem atque interpretem «Hieronymi» oportere esse assuetum tractandis mss. codicibus, sustinendisque omnibus periti critici muneribus; quarum rerum sat clara specimina in Martianæo non videmus, quamvis nihil præter mss. codices loquatur. »

Unicum postea subjicit exemplum, ut probet restitutionem meam præfationis in omnes libros veteris Testamenti æque pretiosissimo fidelmyro Domini discumbentis ungitis caput, «esse imperiti et infelicis critici. Vult enim, contra sententiam etiam Erasmi, Hieronymum non allusisse ad mulierem, quem effudit alabastrum unguenti pretiosi in caput Domini discumbentis; sed ad mulieres quæ myrrham tulerunt ad sepulcrum. Adeo lepida est explanatio sive cantio istbæc critici nostri, ut merito debeat perpetuis monumentis consignari. Totam propterea describo ita posita post annotationem Erasmi: « At si attente verba *jectiones jugulat, et qua ratione Hæbræum esse nomen illud dixerit S. Pater, planissime docet*. Vallis, *inquit* regis, sive ut LXX transtulerunt, campus quem hodie AULONEM PALÆSTINI vocant.

(a) Confer quæ hoc de nomine et quæstione ad librum Locorum Scripturæ hanc ipsam ad vocem observamus tom. III, col. 139. Notandus cum primis locus ille Hieronymi epist. 73; ad Evangelum, qui et præposteras criticorum ob-

«Hieronymi» legamus, videbimus eum multo directius, ut ita dicam, respicere ad mulieres quæ «myrrham» (a) tulerunt ad sepulcrum Christi, quam ad eam, aut eas quæ capiti ejus accumbentis unguentum affuderunt. Perinde enim loquitur ac si diceret: «Nequaquam Salvatorem quæritis in sepulcro, quem mortuum myrrha ungatis, quemadmodum mulieres Evangelicæ fecerunt; sed «myrrha» vestra, ejus viventis ungitis caput.» Euge, Clerice, ad te pertinet Hieronymi restitutio: omnes mss. codices gratias tibi agere gestunt: tu solus «Artis Criticæ» scriptor «unguentum» fidei pretiosissimum, «cabiosi hominis «myrrha» commutare prævales. Unum est, quod magnopere timere debeas, contextum scilicet præfationis Hieronymi ob oculos lectoris positum; si enim ille apparuerit, illico non peritus criticus, sed delirus paraphrastes censeberis. Parce itaque, precor, libertati editoris, vindex ipse libertatis animorum in republica litteraria, et lege iterum quod non intelligis, aut certe intelligere noluisti in præfatione Hieronymi: «Sed et vos famulas Christi rogo, quæ Domini discumbentis pretiosissimo fidei myro ungitis caput, quæ nequaquam Salvatorem quæritis in sepulcro, quibus jam ad Patrem Christus ascendit, ut contra latrantes canes, qui adversum me rabido ore desæviunt, et circumeunt civitatem, atque in eo se doctos arbitrantur si alis detrahant, orationum vestrarum clypeos opponatis. Ego scienS humilitatem meam illius semper sectatame recordabor.» Dixi, custodiam viam meas, etc.

(a) «Hoc de lectione fusius ad eam Hieronymi præfationem disputamus, ubi et falli Clericum detrahendi voluntate et fallere ostendimus. Myrum pro unguento ejus ævi Scriptores non raro usurpant. Unus pro cunctis S. Gaudentius Brixiensis sermone 20, paulo post medium iisdem pene atque Hieronymus verbis; super unum fundatur Ecclesia: alter pretiosum fidei myrum doctrina sua portatin populo.»

A Quomodo Hieronymi verba attente legenti venire potest in mentem, Hieronymum in iis «multo directius» respicere ad mulieres, quæ «myrrham» tulerunt ad sepulcrum Christi, quam ad eam peccatricem quæ in Evangelica narratione Domini discumbentis capiti pretiosissimum unguentum affudit? Hieronymus conceptis verbis docet Paulam et Eustochium ungere caput Domini in cœna discumbentis; quia sæpius Christi membris, id est, pauperibus ministrabant ad mensam, et odore virtutum universam Ecclesiam Christi replebant, juxta illud Evangelicum: «Et domus impleta est ex odore unguenti. Deinde asserit sanctus Doctor easdem Christi famulas, nequaquam Christum quærere in sepulcro, quem ungerent myrrha, quia ipsis jam Christus ad Patrem ascenderat. Quod vero affirmat Hieronymus, negat Joannes Clericus; et quod negat Hieronymus, affirmat idem Clericus. Alludit ergo Hieronymus ad mulierem, quæ effudit alabastrum unguenti pretiosi in caput Domini discumbentis; et Evangelica voce delectatus (ut notat Erasmus) maluit dicere μύρῳ, quam unguento. Hæc Hieronymus, atque editor ejus Erasmus, quibus ego libenter subscripsi. Sed in fine hujus defensionis Hieronymianæ ad clericum more meo
B alludens, dico Hieronymum «directius» respexisse auctorem Quæstionum Hieronymianarum, quam quos carpebat his verbis: «Ut contra latrantes Canes, qui adversum me rabido ore desæviunt, atque in eo se doctos arbitrantur si alis detrahant, etc.

Brixiensis sermone 20, paulo post medium iisdem pene atque Hieronymus verbis; super unum fundatur Ecclesia: alter pretiosum fidei myrum doctrina sua portatin populo.»

INDEX

ALIQUOT INSIGNIORUM MENDACIORUM ET FALLACIUM CONCLUSIUNCULARUM JOANNIS CLERICI.

Ne longiorem cum Clerico trahamus contentionis funem neve imperitus ille Criticus eruditione mulctatus in prima Quæstione, in cæteris habeat impunitatem garriendi, celebriora aliquot loca libelli Quæstion. Hieronymianarum huc adducere necessarium duxi, ut perversa hujus scriptoris fides, imperitia ac supinitas magis magisque patefieret, et in probro esset apud omnes sapientes. Indice igitur potiusquam accurata disputatione Clericum hoc loco manifestum mendacii ac imperitiæ faciemus.

A

Actum agere in sui adversarii contumeliam, improbi hominis est, ac imperiti scriptoris indicium. Quæst. Hier. pag. 362 et 377, ubi hæc habet Clericus: «Igitur imperitum criticum hic se præstitit «Martianæus,» qui emendationem Scholiastæ verbis Hieronymi substituit; quæ erant omnino restituenda ab iis qui posthac «Hieronymum» edent, etc. Habent codices plerique omnes: « Cumque descendisset Dominus per nubem, stetit Moyses cum eo, invocans nomem Domini, quo transeunte coram eo, ait: Dominator Domine Deus,» etc. At editio «Martianæi» ita est, a nescio quo, reficta ad Hebræum codicem: «Stetit ibidem cum eo» (id est, cum Mose, ut est in marigine) «et transiens Dominus coram eo ait.» Quæ mera est depravatio Hieronymianæ versionis, ut antea jam diximus. »

Addenda et mutanda, quæ ad calcem I tomi editionis nostræ posita leguntur, restitutionem hujusmodi facienDam monent his verbis: «Col. 100, cap. xxxiv Exod., vers. 5 et 6, lectio isthæc Vulgatæ reponenda nobis videtur: Cumque descendisset Dominus per Nubem, stetit Moyses cum eo, invocans nomen Domini. Quo transeunte coram eo, ait: Dominator Domine, etc. « Nam primum Memmianus Canon Hebraicæ Veritatis hoc modo legit cum aliis omnibus mss. codicibus, excepto Canone San-Germanensi. Deinde notulæ marginales criticæ ita conceptæ sunt in Canone San-Germanensi, ut facile intelligamus hic loci contextum versionis Hieronymi fuisse mutatum, vel ab ipso Scholiaste, vel ab alio scriptore, qui scholia apposuit marginalia. Ingenue tamen et hoc tribuendum honori scholastis Hebræi scilicet sensum Scripturæ eum esse quem ipse reposuit: nam ex Numerorum cap. xiv, vers. 17 et 18, manifestum est Deum loeutum fuisse verba Exodi jam dicta: » Dominator Domine Deus, etc. « Conferat qui voluerit, utrumque locum. Ex his improbus ac imperitus monitor depreheoditur Clericus noster criticus, qui post annos decem monet nos de restituenda lectione versionis Hieronymianæ, quam tanto antea tempore restituendam nos ipsi monueramus.

Amor acer calumniæ est pag. 298 Qu. Hier. «In eodem prologo in Genesim, inquit Criticus, merito irridet «Hieronymus» eos qui LXX int. afflatos putabant; « aliud est enim vatem, aliud est esse interpretem,» ut recte habet. Sed fuit a «Martianæo» aut castigandus, aut secum in concordiam redigendus, cum in præfatione in Paralipomena
C juxta LXX interpretes dicat, LXX interpretes Spiritu sancto plenos, quæ vera fuerunt, transtulisse.»

Non legit calumniator iste admonitionem meam positam col. 1415 et 1416, in qua Hieronymum in concordiam sic redigo: «Deinde illud attendendum; quod cum Hieronymus undique versum ex suis Præfationculis testimonia collegerit ad retundendam Rufini reprehensionem, qua sanctum Doctorem invidiæ erga Septuaginta interpretes calumniator insimulabat; nihil tamen hujus Prologi » (in Lib. Paralip.) repelicat in sua Apologiæ posteriori libro, ad cujus finem recitatæ reperiuntur omnes præfationes veteris Testamenti. Cur hoc acciderit neodum bene novimus: nisi conjectare uteumque liceat cum Erasmo, Hieronymum non ex sua sententia dixisse» Septuaginta interpretes plenos fuisse Spiritu sancto, et in libris sacris multa addidisse » ob auctoritatem Spiritus sancti: « Sed id tribuisse animo Domionis et Rogatieni familiarium suorum, apud quos tantum pondus habebant forte exemplaria LXX interpretum. Quidquid sit de Erasmi conjectura, certum exstat S. Hieronymum negare aliis sexcentis locis, Spiritu sancto movente, editam fuisse versionem
D Græcam LXX interpretum. » Quia aliud est, «Prologo in Genesim,» vatem, aliud est esse interpretem, etc. « Hæc adversus Rufinum afferens in suo Apologiæ libro secundo, non potuit ibidem verba subsequentis præfationis in Paralipomena replicare ad suam defensionem, quin illico stultitiæ arguereiur in causa LXX interpretum, de quibus tam contraria et invicem sibi pugnantia scripsisset. Prudenter itaque reticet, quod olim animo ac salivæ Domionis tribuerat, apud quem summa forte fuit auctoritas editionis LXX,» etc. Videat nunc imperitus artifex calumniæ, an Hieronymi prologos in concordiam redegerim.

C

Corruptor librorum est pag. 330, hic enim depravat quidquid vult corrigere, legens in Præfatione Hieronymi in Danielis prophetæ translationem Latinam: « Denique et ego adolescentulus...cum me in hujus linguæ pistrinum inclusissem, et multo,» etc. Cum legere debuisset secundum fidem omnium editionum et codicum mss., «cum me in hujus linguæ pistrinum reclusissem, et multo,» etc.

Corruptionis absurdissimus est patronus, pag. 297. « Miratus sum sæpius in editionibus « Erasmi et Victorii. » prologum hunc emendatius legi in 2 Apologia contra « Rufinum, » cui insertus est, quam initio tomi III, ubi seorsim exstat. Debuit sibi cavere « Martianæus, » ne quid simile admitteret. Quod quoniam non fecit, monebo ex memorata Apologia, alterum præterea mendum, in verbis a me allatis, deprehendi ubi pro « illucescere » legendum « illustria », ut est in illa Apologia, utque sequentia verba ostendunt « illustria facit quæ mmus ante fuerani. »
A aut Pfl, positamque F, quæ in lingua Hebraica nulla est; et forte ut quod suspicer aperiam, hic liber a monacho quopiam refictus, qui inchoata a Pfl retoult ad litteram F. Idem tamen factum in libro de Situ et Nominibus Locorum. »

Delirationem hanc Clerici redarguunt ipse verba prologi in Genesim. « Quod ut auderem Origenis me studium provocavit, qui Editioni antiquæ translationem Theodotionis miscuit, asterisco ⁂, et obelo ÷, id est, stella et veru opus omne distinguens: dum aut illucescere facit quæ minus ante fuerant; aut superflua quæque jugulat et confodit. » Dic nobis, « illustris » Clerice, quid hic conferunt tua « illustria. » Num negabis « stellas lucere in cœlo, et illuminare terram? » Si hoc potes negare, pernega similiter « asteriscos, » sive « stellas, » non illuxisse in opere Origenis, qui illud asterico et obelo distinxit, « illucescere » faciens quæ LXX omiserant, et ipse de Theodotionis editione supplevera t. Nisi me tæderet cum delirantis conflictari, multa ad imperiti Clerici admonitionem reponerem hoc loco, qui quoniam iudex est, breviter indicat omnes reprehensiones critici nostri.

Criticus impius est, nec Christianus, qui Christianus, qui Redemptoris Christi Dei tollere nititur de Scriptura sacra. Pag. 365 et 366. « Ejusdem capitis vers. 15, pro « ipsa contereT, » ut habent ferme omnes mss. codices Latini, sicut fatetur monachus noster, et sicut multi patres legerunt, atque inter alios « Augustinus, » edidit « ipse, » ex uno Codice, quem memorat. Cur non et alios, in Lovaniensi Collectione memoratos laudat? Sed forte locum ex plurimorum Codicum lectione edi oportuit, potius quam mutari ex paucis Codicibus. Nam quod habet « Hieronymus » in Quæstionibus Hebraicis ad rem nihil facit, cum in Versione sæpe sequatur non suam ipsius opinionem, sed Ecclesiasticam consuetudinem, præsertim in insignioribus locis (Vid. Gen. iv. 8). LXX Init. hoc in loco habent... Ipse « servabit caput tuum. » Quibus in verbis αὐτός videtur positum, quod LXX Interpretes, quamvis usi essent voce neutra σπέρμα, in animo haberent nomen masculinum γόνος, quod idem sonat. Sic et vetus Interpres Latinus, quamvis usus esset voce « semen, » subjecit tamen « ipsa; » quia cogitavit de « prole, » seu « sobole. » Ejusmodi constructionis facile esset ex optimis quibusque scriptoribus multa exempla proferre. Scio postea pronomen « ipsa » relatum ad Ecclesiam, quasi mulieris nomine describatur, aut etiam ad Virginem Mariam. Sed hæc pravæ interpretationes non obstarent quominus antiquam lectionem repræsentarem, cujus non inepta ratio reddi potest. »
B Hæc Simonius, hæc Clericus animadvertere debuisset, antequam me imperitiæ insimularet propter F suis locis retentam litteram. Quam profecto si ausus essem immutare, non dubito quin illi ambo critici illico me falsarium vociferarentur, talis enim est in illis simultas, quem in « Martianæum exercent.

Nolo enumerare imperitiæ somnia in hac Clerici Quæstione, quia nimis longum esset. Id tantum caveat lector studiosus quod alibi animadverti, impietatem scilicet Socinianiantscritici, qui patrum etiam suorum terminos prætergressus negat legendum. « Ipse conteret caput tuum, » ne cogatur credere Christum Dominum sua virtute contrivisse caput antiqui serpentis, ac genus humanum ab ejus potestate liberasse. Quanta sit porro mendaciorum ejus impudentia, dum asserit ad nostram restitutionem « ipse conteret caput tuum, » nihil facere quod habet Hieronymus in Quæstionibus Hebraicis, liquido apparebit ex Hieronymi ipsius lectione. Itaque hæc est sententia Quæstionum Hebraicarum sancti Doctoris: « Ipse servabit caput tuum, et tu servabis ejus calcaneum. » Melius habet, inquit, in Hebræo: « Ipse conteret caput tuum, et tu conteres ejus calcaneum: » quia et nostri gressus præpediuntur a colubro; et Dominus conteret Satanam sub pedibus nostris velociter. » Habes hic, christiane lector, sacramentum tuæ redemptionis in Christo; habes quoque testem idoneum restitutionis meæ. « Ipse conteret, » quam non impugnaret Joannes Clericus, si fide Christi Dei et patrimonio religionis non esset naufragus (a).

F

Fides nulla est in critico qui editorem Hieronymi sollicitat ad depravationem litteræ F, quæ posita est in libris Nominum et Locorum Hebraicorum; sollicitat vero contra fidem omnium editionum et mss. codicum, pag. 597 et 398. « Hoc quoque, inquit Clericum post Richardum Simonium, in hisce etymologiis, ferri nequit, quod nomina, quæ inchoata sunt a littera Hebraica « Phe, » scibantur per F Latinum, quasi unum idemque essent, cum cæteroquin « Hieronymus » soleat semper eam exprimere per Pfl et in versione, et in Commentariis. Ridiculum est omissam P,
D Nemo negarii Hæreticum nostrum hic bacchari in cæde mea, et palmaris statuæ tropæum in universa republica litteraria sese consecuturum ex imperitia mea sperasse. Sed pone supercilium tuum, Critice sycophanta, ut editorum librorum lectioni diligentem operam dedisse me non dubites. Dicis omnes editiones puncta instructas habere punctum insuitatum impositum litteræ vau in voce בקומה « bkoumah; » ergo non legisti Biblia Hebræo Munsteri, et Eliæ Huteri, non legisti Polyglotta Complutensium, nec Parisina « D. le Jay, in quibus nullum punctum impositum est litteræ ו. Non legisti Biblia Hebræo Xanctis Pagnini, et Ariæ Montani, quæ in Edit. Genev. nullum retinent, punctum impositum litteræ vau in editione autem Antuerp. duo, non unum, habent puncta imposita eidem litteræ. Vide nunc, inique calumniator, an editos legerim libros nutequam jactarem mss. codices. At non te pudet tantæ calumniæ et tanti supercilii, qui simplicem et candidam observationem, sine alicujus nominis injuria, vocas « supercilium et æstum, » quo doctiorum existimationem invado. Auctor sim tibi, ut hostium tuorum verba simplicia veneno

(a) «Non tamen improbanda quam et Vulgata habet vox, Ipsa, « quæ et bonis defendi potest argumentis.»